

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2023. gada 9. februārī

lietā Nr. 2020-33-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Irēna Kucina, Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Artūrs Kučs, Anita Rodiņa un Jautrīte Briede,

pēc divdesmit 13. Saeimas deputātu – Borisa Cileviča, Valērija Agešina, Vjačeslava Dombrovska, Vladimira Nikonova, Artūra Rubika, Ivana Ribakova, Nikolaja Kabanova, Igora Pimenova, Vitālija Orlova, Edgara Kucina, Ivana Klementjeva, Ingas Goldbergas, Evijas Papules, Jāņa Krišāna, Jāņa Urbanoviča, Ļubovas Švecovas, Sergeja Dolgopolova, Andreja Klementjeva, Regīnas Ločmeles-Luņovas un Ivara Zariņa – pieteikuma, ar tiesas sēdes sekretārēm Lauru Stutāni un Alisi Ziemeli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 3. punktu un 28. pantu,

Rīgā 2023. gada 3. un 10. janvāra tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatīja lietu

“Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1995. gada 2. novembrī pieņēma Augstskolu likumu, kas stājās spēkā 1995. gada 1. decembrī.

1.1. Augstskolu likuma 5. pantā sākotnēji bija noteikts augstskolu uzdevums izkopt un attīstīt zinātni un mākslu. Ar 2018. gada 21. jūnija likumu “Grozījumi Augstskolu likumā” (turpmāk – 2018. gada 21. jūnija grozījumi Augstskolu likumā) Augstskolu likuma 5. panta trešais teikums tika izteikts jaunā redakcijā: “Tās savā darbībā izkopj un attīsta zinātni, mākslu un valsts valodu.”

1.2. Ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā tika grozīts arī tā 56. pants. Šā panta trešās daļas ievaddaļā vārdi “Valsts dibinātās augstskolās” tika aizstāti ar vārdiem “Augstskolās un koledžās”. Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim, noteica: “Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Svešvalodu lietošana studiju programmu īstenošanā iespējama tikai šādos gadījumos:

1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros. Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus;

2) ne vairāk par vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde;

3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj licencēšanas komisija;

4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas.”

Satversmes tiesa, tiesas sēdē ar lietas dalībnieku piedalīšanos izskatot lietu Nr. 2019-12-01 “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 105. un 112. pantam”, nolēma šo lietu sadalīt divās lietās: lietā Nr. 2019-12-01 “Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 112. pantam” (turpmāk – lieta Nr. 2019-12-01) un izskatāmajā lietā. Tas tika izdarīts tādēļ, lai veicinātu sadalīto lietu vispusīgu un ātru iztiesāšanu, kā arī lemtu par jautājumu uzdošanu Eiropas Savienības Tiesai prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai.

Satversmes tiesa 2020. gada 11. jūnijā pieņēma spriedumu lietā Nr. 2019-12-01, ar kuru atzina Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu (redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim), ciktāl tā attiecās uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 112. un 113. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. maija.

Saeima 2021. gada 8. aprīlī pieņēma likumu “Grozījumi Augstskolu likumā”, kas stājās spēkā 2021. gada 1. maijā (turpmāk – 2021. gada 8. aprīļa grozījumi Augstskolu likumā), un izteica Augstskolu likuma 56. pantu šādā redakcijā:

“(1) Studijas augstskolā un koledžā notiek saskaņā ar šajā likumā noteiktajā kārtībā izstrādātām, apstiprinātām un licencētām studiju programmām. Studiju programmas tiek īstenotas pilna laika un nepilna laika studijās.

(2) Augstskola vai koledža iekšējos normatīvajos aktos nosaka studiju saturu un pārbaudījumos izvirzāmās prasības, kas saistītas ar medicīnu, sportu, mākslu, policiju, robežsardzi, ugunsdzēsību un glābšanu, probāciju, penitenciāro darbu, valsts aizsardzību un citām attiecīgās augstskolas vai koledžas specifiskajām darbības jomām, ciktāl tas nav pretrunā ar šā likuma un citu normatīvo aktu prasībām.

(3) Augstskolās un koledžās studiju programmas īsteno valsts valodā. Studiju programmā, kas tiek īstenota valsts valodā, ne vairāk kā vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma drīkst īstenot citās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot to, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde.

(4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās studiju programmas var īstenot šādos gadījumos:

1) ja tas noteikts starpvalstu līgumos vai Eiropas Savienības programmās paredzētās sadarbības ietvaros;

2) ja studiju virziena akreditācijas procesā visas studiju programmas, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā ar Eiropas Savienības oficiālajā valodā īstenojamo studiju programmu, ir saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”;

3) ja tās ir kopīgās studiju programmas.

(5) Studiju programmu, tajā skaitā kopīgo studiju programmu, var īstenot kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām vai citā svešvalodā, ja tas ir nepieciešams studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Šajā gadījumā visām studiju programmām studiju virziena akreditācijas procesā ir jābūt saņēmušām novērtējumu “labi” vai “izcili”. Par studiju programmas atbilstību izglītības programmu grupām lemj studiju kvalitātes komisija.

(6) Augstskola vai koledža ir tiesīga īstenot sagatavošanas kursus, lai sagatavotu reflektantus studijām augstskolas vai koledžas studiju programmās.

(7) Ārvalstu studējošajiem studiju kursu obligātajā apjomā iekļaujama valsts valodas apguve, ja studijas Latvijā ir paredzamas ilgāk par sešiem mēnešiem vai pārsniedz 20 kredītpunktus.”

1.3. Ar 2018. gada 21. jūnija grozījumiem Augstskolu likumā tā pārejas noteikumi tika papildināti ar 49. punktu, kurš redakcijā, kas bija spēkā līdz 2021. gada 30. aprīlim, noteica:

“Grozījumi šā likuma 56. panta trešajā daļā attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu stājas spēkā 2019. gada 1. janvārī. Augstskolām un koledžām,

kuru studiju programmu īstenošanas valoda neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, ir tiesības turpināt studiju programmu īstenošanu attiecīgajā valodā līdz 2022. gada 31. decembrim. Pēc 2019. gada 1. janvāra studējošo uzņemšana studiju programmās ar īstenošanas valodu, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, nav atļauta.”

Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2019-12-01 atzina Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim), ciktāl tas attiecās uz privātajām augstskolām, par neatbilstošu Satversmes 112. un 113. pantam un spēkā neesošu no 2021. gada 1. maija.

Saeima ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā izteica Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punktu šādā redakcijā:

“Grozījumi šā likuma 56. panta trešajā daļā attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu stājas spēkā 2019. gada 1. janvārī. Augstskolām un koledžām, kuru studiju programmu īstenošanas valoda neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas, kas bija spēkā līdz 2021. gada 30. aprīlim, nosacījumiem, ir tiesības turpināt uzsāktu studiju programmu īstenošanu attiecīgajā valodā līdz 2025. gada 31. decembrim. Pēc 2019. gada 1. janvāra studējošo uzņemšana studiju programmās ar īstenošanas valodu, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās daļas nosacījumiem, nav atļauta. Pēc 2021. gada 1. maija studējošo uzņemšana studiju programmās ar īstenošanas valodu, kas neatbilst šā likuma 56. panta trešās un ceturtās daļas nosacījumiem, kas stājas spēkā 2021. gada 1. maijā, nav atļauta.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – divdesmit 13. Saeimas deputāti (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) – uzskata, ka Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums, 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, šeit un turpmāk redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim (turpmāk – apstrīdētās normas), neatbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās privāto augstskolu tiesības uz iegūtās licences pamata veikt

komercdarbību un par maksu sniegt augstākās izglītības pakalpojumu. Apstrīdētās normas pārkāpjot arī Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskuma principu, saskaņā ar kuru privāto augstskolu dibinātājiem radusies tiesiskā paļāvība uz to, ka tie varēs gūt labumu no sava īpašuma izmantošanas.

Dažādos pētījumos esot secināts, ka augstākās izglītības pakalpojumi svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, veido apmēram trešdaļu no privāto augstskolu sniegtajiem pakalpojumiem. Apstrīdētās normas turpmāk liegšot šo komercdarbību veikt. Augstskolas esot veikušas lielus ieguldījumus, lai izveidotu programmas svešvalodās. Tāpat privātās augstskolas nevarēsot pilnībā īstenot jau akreditētās programmas angļu valodā. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka esot nepamatoti noteikti izņēmumi Rīgas Juridiskajai augstskolai un Rīgas Ekonomikas augstskolai, kuras atbilstoši speciālajiem likumiem ir tiesīgas īstenot studiju programmas svešvalodās.

Tā kā privātās augstskolas ieguvušas attiecīgās licences un akreditējušas studiju programmas, tās esot paļāvušās uz to, ka varēs turpināt konkrēto komercdarbību. Neesot paredzēta arī saudzējoša pāreja uz jauno regulējumu vai kompensācijas mehānisms. Augstskolu tehniskā infrastruktūra esot veidota, paļaujoties uz jau piešķirtajām licencēm. Tādējādi, samazinoties studējošo skaitam, tikšot apdraudēta privāto augstskolu rentabilitāte. Pārejas periods esot pārāk īss, lai privātās augstskolas varētu veikt pasākumus, kas nepieciešami to darbības pārorientēšanai un potenciālo studējošo piesaistīšanai citām to īstenotajām studiju programmām.

Apstrīdētās normas esot jāskata kopsakarā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. un 107. pantu, kas liedzot dalībvalstīm radīt konkurences izkropļojumus, un likuma “Par Rīgas Ekonomikas augstskolu” 19. pantu, kas radot šai augstskolai priekšrocības studējošo piesaistē salīdzinājumā ar citām privātajām augstskolām. Apstrīdētās normas, radot barjeru ienākšanai augstākās izglītības tirgū un liedzot sniegt citu Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņiem un uzņēmumiem augstākās izglītības pakalpojumus svešvalodās, skarot Eiropas Savienības tiesību avotos garantētās tiesības uz uzņēmējdarbības un pakalpojumu sniegšanas brīvību, kas garantēta Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un

56. pantā, kā arī darījumdarbības brīvību, kas noteikta Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 16. pantā.

Tiesību uz īpašumu ierobežojums neesot noteikts ar likumu, jo, pieņemot apstrīdētās normas, neesot vērtēta to ietekme uz privāto augstskolu tiesībām uz īpašumu, kā arī atbilstība Eiropas Savienības tiesībām. Tāpat apstrīdētās normas esot pretrunā ar pētījumiem un politikas plānošanas dokumentiem, piemēram, Saeimas apstiprinātajām Izglītības attīstības pamatnostādnēm 2014.–2020. gadam un Latvijai saistošo Boloņas deklarāciju.

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka apstrīdēto normu mērķi – valsts valodas izkopšana un augstākās izglītības pieejamība – uzskatāmi par Satversmei atbilstošiem. Tomēr ierobežojums neesot piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai, jo novedīšot pie studējošo aizplūšanas no Latvijas privātajām augstskolām. Pastāvot arī alternatīvi leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekļi, piemēram, kompensācijas izmaksa augstskolām par to veiktajām investīcijām un neiegūto peļņu. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka nepastāv tādas sabiedrības intereses, kas pamatotu tik būtisku privāto augstskolu darbības un tiesību uz īpašumu ierobežojumu.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēja pilnvarotās pārstāves papildus norādīja uz to, ka tiesvedība lietā ir turpināma, jo tiesiskais strīds par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 1. un 105. pantam, kā arī Eiropas Savienības tiesību normām joprojām pastāv. Pieteikuma iesniedzēja pilnvarotās pārstāves norādīja uz papildu alternatīviem leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekļiem, piemēram, uz iespēju pieļaut tādu izņēmumu, ka studiju programmas tālmācības formā var īstenot svešvalodās. Tālmācība dotu iespēju eksportēt izglītības pakalpojumus, vienlaikus neradot ietekmi uz valsts valodu, jo mērķauditorija būtu ārvalsts studējošie. Apstrīdētajās normās noteiktais pārejas periods neatbilstot tiesiskās palāvības aizsardzības principam arī tādēļ, ka tam vajadzētu būt salāgotam ar akreditācijas termiņu, turklāt privātās augstskolas dibināšana prasot ieguldījumus un rentabilitātes ilgums esot aptuveni desmit gadi.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Satversmes 105. pants neparedzot tiesisko aizsardzību personas tiesībām gūt peļņu. Pieteikuma iesniedzēja prasība esot balstīta uz nākotnes peļņu, kas saistāma vienīgi ar potenciālajiem studējošajiem, kuri studiju līgumus ar attiecīgajām iestādēm vēl nav noslēguši. Turklāt augstākās izglītības iestādes nekādā gadījumā nevarot paļauties uz ienākumiem pēc to izstrādāto studiju programmu akreditācijas termiņa beigām. Tādējādi neesot konstatējama Satversmes 105. panta tvērumā esoša mantiskā interese.

Pat ja tiktu atzīts, ka apstrīdētās normas ierobežo tiesības uz īpašumu, šāds ierobežojums esot noteikts ar likumu. Apstrīdētās normas esot apspriestas vairākās Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdēs, uzklusot gan deputātus, gan privāto augstskolu un citu interešu grupu pārstāvjus. Tāpat esot jāņem vērā, ka apstrīdētās normas ir daļa no izglītības reformas, kas tika aizsākta pirms gadu desmitiem, tā ka diskusijas par valodu izmantošanu augstākajā izglītībā risinājušās jau izsenis. Turklāt apstrīdētās normas neietverot pilnīgi jaunu regulējumu, jo jau pirms to stāšanās spēkā tādas pašas valodu prasības esot attiecinātas uz valsts augstskolām. Pat ja likumdevējs pieļāvis kādu procesuālu pārkāpumu, Saeimas ieskatā, pieteikumā nav pamatots tas, ka šis pārkāpums bijis tik būtisks, lai varētu atzīt, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka.

Apstrīdēto normu mērķis esot valsts valodas lietojuma stiprināšana un citu personu tiesību aizsardzība. Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas nerada nesamērīgu ierobežojumu. Tās esot piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai, jo pieaugšot latviešu valodā studējošo skaits un ārzemniekiem būšot vairāk iespēju apgūt valsts valodu.

Vērtējot tiesību uz īpašumu ierobežojuma samērīgumu, vajagot ņemt vērā to, ka privātās augstskolas un koledžas veic saimniecisko darbību īpaši regulētā nozarē un pilda valstiski un sociāli nozīmīgas funkcijas. Šāda saimnieciskā darbība esot pakārtota likumdevēja noteikto mērķu izpildei. Privātpersonai, kas vēlas dibināt augstākās izglītības iestādi, esot jāapzinās šīs nozares īpašais regulējums. Turklāt Latvijā neesot nevienas augstākās izglītības iestādes, kas pilnīgi visas

studiju programmas pilnā apjomā īstenotu vienīgi tādā valodā, kura neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas prasībām.

Saeima norāda, ka augstskolām neesot pilnībā aizliegts īstenot kursus svešvalodās. Šādas tiesības likumdevējs savas rīcības brīvības ietvaros ar speciālajiem likumiem piešķīris atsevišķām privātajām augstskolām, kuras atbilstot paaugstinātiem kvalitātes kritērijiem. Neesot izslēgts, ka vēl kāda privātā augstskola varētu šādas tiesības saņemt. Tāpat Augstskolu likuma 56. panta ceturrtā daļa paredzot visām augstskolām iespēju rīkot speciālus kursus ārzemnieku sagatavošanai studijām Latvijā. Apstrīdētās normas neaizliedzot privātajām augstskolām sadarboties ar citām izglītības iestādēm ārpus Eiropas Savienības, ja vien kopīgi veidotās studiju programmas tiek īstenotas kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām. Visbeidzot, augstskolām esot iespēja īstenot neformālās izglītības programmas un sniegt pētniecības pakalpojumus svešvalodās.

Saeima uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst tiesiskās paļāvības aizsardzības principam. Privātpersonām neesot varējusi rasties paļāvība uz tiesiskā regulējuma nemainību. Jau gadu desmitiem ilgi valstī tiekot īstenota izglītības reforma pārejai uz mācībām latviešu valodā. Turklāt Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts paredzot saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu, ļaujot augstskolām un koledžām turpināt uzsākto studiju programmu īstenošanu un pielāgoties jaunajām prasībām.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis atkārtoja atbildes rakstā minētos argumentus un papildus norādīja uz to, ka pastāv pamats tiesvedību lietā izbeigt, jo apstrīdētās normas ir grozītas pēc būtības un ir ierosināta lieta par jauno tiesisko regulējumu. Saeimas pārstāvis arī uzsvēra, ka liegums uzņemt jaunus studējošos esošajās studiju programmās privātajām augstskolām neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības, jo šīs tiesības vēl nav noformulējušās ar pietiekamu konkrētību. Taču attiecībā uz jau uzņemtajiem studējošajiem apstrīdētās normas esot nodrošinājušas saprātīgu pārejas periodu, un līdz ar to arī šajā aspektā netiekot ierobežotas privāto augstskolu tiesības uz īpašumu.

4. Pieaicinātā persona – Izglītības un zinātnes ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Gan valsts dibinātajām augstskolām, gan arī privāto personu dibinātajām augstskolām izvirzītās prasības un kritēriji attiecībā uz studiju virzienu akreditāciju un studiju programmu īstenošanu esot vienādi. Līdz ar to neesot pamata noteikt atšķirīgu attieksmi attiecībā uz studiju programmu īstenošanas valodu. Turklāt arī pēc Augstskolu likuma pārejas noteikumos noteiktā termiņa ārvalstu un Latvijas studējošie varēsot iegūt izglītību Eiropas Savienības oficiālajās valodās apstrīdētajās normās paredzētajos gadījumos. Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkts, ja tas tiek interpretēts kopsakarā ar šā likuma 45. pantu, ļaujot augstskolām tādās studiju programmās, kuru pamatauditorija ir ārvalstu studējošie, uzņemt arī Latvijas pastāvīgos iedzīvotājus. Neesot regulēts tas, kādai jābūt proporcijai starp ārvalstu un Latvijas valstspiederīgajiem studējošajiem šādās programmās.

Neesot pamatots arī Pieteikuma iesniedzēja apgalvojums par augstskolu dibinātāju tiesisko paļāvību uz peļņas gūšanu. Neesot tiesiska pamata uzskatīt, ka reiz saņemta studiju virziena akreditācija automātiski tiks pagarināta uz nākamo termiņu. Tāpat tiesiskās paļāvības aizsardzības princips neradot tiesības paļauties uz to, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies. Likumdevējam esot pienākums sekot līdz faktiskajai situācijai un, ja nepieciešams, pielāgot tai tiesisko regulējumu. Tieši tas arī esot darīts ar apstrīdētajām normām. Būtiski esot tas, ka šajā gadījumā likumdevējs noteicis tādu saudzējošu pārejas periodu, kas esot pietiekami ilgs un ļaujot studējošajiem jau uzsāktās studijas pabeigt. Turklāt šobrīd nevienai augstskolai neesot tādas aktīvas studiju programmas, kuras vienīgā īstenošanas valoda būtu krievu valoda.

Lai nodrošinātu augstākās izglītības kvalitāti, valstij esot pienākums noteikt studiju programmu īstenošanas kritērijus. Līdz ar to valstij esot arī tiesisks pamats noteikt valsts valodas lietojumu gan valsts, gan privātajām augstākās izglītības iestādēm.

Apstrīdētās normas neesot pretrunā ar Satversmes 105. pantu, jo augstākā izglītība neesot uzskatāma par parastu biznesa pakalpojumu un uz to esot

attiecināms specifisks nozares regulējums. Valsts valoda un ekonomiskās intereses neesot liekamas uz vieniem svāriem.

Apstrīdētajās normās paredzētais pamattiesību ierobežojums esot noteikts ar likumu, un tam esot leģitīmi mērķi – valsts valodas lietojuma stiprināšana un citu personu tiesību aizsardzība. Ņemot vērā būtisko nepieciešamību stiprināt valsts valodas lietojumu un to, ka arī valsts pārbaudījumi vidusskolā šobrīd notiek latviešu valodā, būtu jāatzīst, ka ar apstrīdētajām normām radītais tiesību ierobežojums ir samērīgs.

Tiesas sēdē Izglītības un zinātnes ministrijas pilnvarotās pārstāves norādīja, ka privātās augstskolas pārejas periodā varēja jau esošajām studiju programmām pievienot vēl vienu īstenošanas valodu, kas atbilst apstrīdētajām normām, un tādējādi turpināt studiju programmas īstenošanu. Neviena privātā augstskola neesot pārtraukusi savu darbību pēc apstrīdēto normu pieņemšanas. Ārvalstu studējošo skaits pēdējos trijos gados esot gandrīz nemainīgs, un to ietekmējot ne vien studiju programmas īstenošanas valoda, bet arī citi apstākļi, tostarp Covid-19 pandēmija. Ministrijas pārstāves nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja norādītajam, ka apstrīdētās normas būtu pretrunā ar Boloņas procesu, jo tas neskarot tādas jautājumus kā studiju programmas īstenošanas valoda.

5. Pīcaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Ministrija pievienojas Saeimas atbildes rakstā minētajiem argumentiem par to, ka apstrīdētā norma neaizskar Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības. Stabila peļņa, kas iegūta komercdarbības rezultātā, atsevišķos gadījumos gan varētu ietilpt tiesību uz īpašumu tvērumā, taču Pieteikuma iesniedzējs norādījis uz pārāk abstraktām privāto augstskolu iespējām gūt ienākumus.

Attiecībā uz tiesiskās palāvēības aizsardzības principu ministrija norāda: jāņem vērā tas, ka jau vairāku gadu garumā valsts konsekventi virzās uz valsts valodas lietojuma stiprināšanu izglītības jomā. Tādēļ privātajām augstākās izglītības iestādēm neesot varējis rasties pamats uzskatīt, ka normatīvais regulējums paliks nemainīgs. Likumdevējs esot paredzējis pietiekami garu pārejas

periodu, lai izglītības iestādes spētu sagatavoties jauno prasību izpildei. Privātajām augstskolām esot iespējas pārorientēt savu darbību un īstenot studiju programmas citās valodās, studiju procesā izmantojot arī jau iegādāto materiāltehnisko bāzi. Tāpat esot jāņem vērā, ka Iekšlietu ministrija rosinājusi pievērst vairāk uzmanības ilgstoši Latvijā studējošiem ārvalstniekiem, kuri, iespējams, tādējādi cenšas apiet imigrācijas noteikumus. Pārejas periods ļaujot pabeigt studijas personām, kas to tiešām vēlas, un ierobežojot tikai ilgstoši studējošos.

Eiropas Savienības tiesību kontekstā ministrija norādīja, ka saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 165. pantu Eiropas Savienība respektē kultūru un valodu dažādību. Tādējādi valodas jautājumi izglītībā esot dalībvalstu, nevis Eiropas Savienības kompetencē. Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. vai 56. panta aizskārums neesot saskatāms, jo visas prasības tiekot attiecinātas vienādi uz visiem subjektiem.

Tiesas sēdē Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pants ietekmē ne vien ar Satversmes 105. pantu aizsargāto pamattiesību, bet arī citu Satversmē aizsargāto pamattiesību saturu. Vērtējot apstrīdēto normu satversmību, esot jāņem vērā, ka izskatāmajā lietā valsts valoda kā vērtība ir nozīmīgāka nekā tiesības veikt komercdarbību bez ierobežojumiem. Tāpat esot jāņem vērā, ka izglītības pakalpojumu sniegšana ir komercdarbība, kas tiek stingri reglamentēta un prasa samērot tādas vērtības kā peļņas gūšana, izglītība un akadēmiskā izcilība.

6. Pieaicinātā persona – Ārlietu ministrija – pievienojas Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka apstrīdētās normas neizskar tiesības uz īpašumu.

7. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Apstrīdēto normu atbilstība tiesiskās palāvības aizsardzības principam esot skatāma kopsakarā ar to atbilstību Satversmes 105. pantā nostiprinātajām tiesībām uz īpašumu. Saeimas deputātiem esot bijusi iespēja izteikties par apstrīdētajām normām. Tādējādi apstrīdētās normas esot noteiktas ar pienācīgā kārtā pieņemtu

likumu. To leģitīmais mērķis esot sabiedrības labklājības un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība. Esot jāņem vērā tas, ka sabiedrības labklājība aptver arī tādus nemateriālus aspektus kā latviešu valodas dominance sabiedrībā. Latviešu valodas ietekmes palielināšana veicinātu sabiedrības integrāciju un nodrošinātu harmonisku sabiedrības funkcionēšanu.

Apstrīdētās normas esot piemērotas leģitīmā mērķa sasniegšanai. Tāpat tiesībsargs pievienojas Saeimas atbildes rakstā secinātajam par nepieciešamību stiprināt valsts valodas lomu. Tādējādi apstrīdētās normas, ar kurām tiekot veidota augstākās izglītības reforma valsts valodas politikas ietvarā, esot nepieciešamas latviešu valodas lietojuma aizsardzībai un stiprināšanai. Arī labums, ko sabiedrība iegūst no apstrīdētajām normām, esot lielāks par privāto augstskolu dibinātāju tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto kaitējumu. Esot jāņem vērā tas, ka apstrīdētajās normās paredzēti kritēriji, kuru izpilde paver iespējas īstenot studiju programmas svešvalodās.

8. Pieaicinātā persona – Konkurences padome – norāda, ka apstrīdētās normas atbilst Latvijas un Eiropas Savienības konkurences tiesību regulējumam.

Konkurences tiesību regulējums neesot attiecināms uz valsts augstskolām, kuras primāri tiek finansētas no valsts budžeta līdzekļiem, jo to saimnieciskās darbības mērķis neesot peļņas gūšana. Pēc tam, kad apzināts, kas ir saimnieciskās darbības veicēji, esot jānosaka tirgus, kurā tie darbojas. Augstākās izglītības gadījumā tirgu, visticamāk, definētu studiju priekšmets un arī studiju valoda.

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 106. pantu esot pieļaujama tāda situācija, ka noteiktiem tirgus subjektiem tiek noteiktas tiesības vai nu sniegt kādu pakalpojumu kā vienīgajiem tā sniedzējiem, vai arī sniegt šo pakalpojumu īpašos apstākļos. Konkurences tiesību pārkāpums veidotos tādā gadījumā, ja tirgus dalībnieks, kam šāds statuss piešķirts, rīkotos neatbilstoši konkurences tiesībām.

Tomēr studiju programmu īstenošanas valoda drīzāk esot uzskatāma par tirgu konstituējošu prasību, kas jāievēro visiem tirgus dalībniekiem. Šādas prasības pamatotība esot pārbaudāma, izvērtējot prasības atbilstību Līgumā par Eiropas

Savienības darbību atzītajām tiesībām uz uzņēmējdarbību un pakalpojumu sniegšanas brīvību. Tādējādi arī Konkurences padome izvērtētu nevis valodas prasības pamatotību, bet gan to, vai visiem ir vienlīdzīgas iespējas strādāt uz šīs prasības pamata izveidotā tirgū.

Likumdevējam esot jānodrošina nacionālā regulējuma atbilstība Eiropas Savienības tiesībām, taču tas, ar kāda izvērtējuma palīdzību šī atbilstība tiek nodrošināta, esot likumdošanas procesa jautājums.

9. Pieaicinātā persona – Augstākās izglītības padome – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Priekšlikums par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas attiecināšanu uz privātajām augstskolām esot bijis negaidīts, jo sākotnēji šī norma attiecināta tikai uz valsts augstskolām valsts finansējuma iesaistes dēļ. Valodas lietošanas regulējumam vajagot būt vienādam attiecībā uz valsts un privātajām augstskolām, taču šajā normā ietvertais detalizētais valsts valodas lietošanas regulējums būtiski ierobežojot studiju procesa daudzveidību gan studējošo un mācībspēku sastāva, gan studijām nepieciešamā materiāltehniskā nodrošinājuma ziņā.

Turklāt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu neesot iespējams piemērot praktiski, jo neesot iespējams izsekot tam, kādā valodā studējošie veic patstāvīgo darbu vai izstrādā pētnieciskos darbus. Padomes ieskatā, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa liedzot veidot kopīgas studiju programmas ārvalstu un Latvijas valstspiederīgajiem studējošajiem.

Stingrais valodu regulējums šobrīd sabiedrībā vairs neesot nepieciešams, jo situācija vispārējā izglītībā esot mainījusies. Pretēji likumā noteiktajam augstskolas veidojot Latvijas valstspiederīgajiem un ārvalstu studējošajiem kopīgas programmas, bet esot apgrūtinātas to iespējas pieaicināt viesprofesorus no valstīm ārpus Eiropas Savienības, kā arī vienām pašām vai kopīgi ar ārvalstu universitātēm īstenot tādas studiju programmas, kurās būtu nepieciešamas svešvalodu zināšanas.

10. Pieaicinātā persona – Privāto augstskolu asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Apstrīdētās normas neatbilstot Satversmes 1. pantam, jo to pieņemšanas process neesot bijis atbilstošs labas likumdošanas principam. Apstrīdētās normas pretēji Augstskolu likuma prasībām neesot saskaņotas ar jomas pārstāvjiem, kā arī neesot pamatotas ar nozares ekspertu pētījumiem un neatbilstot izglītības procesu internacionalizācijai Boloņas procesa ietvaros.

Apstrīdētās normas neatbilstot arī Satversmes 105. pantam, jo tiekot veidota negodīga konkurence un tiekot aizskartas privāto augstskolu īpašnieku tiesības izmantot savu īpašumu komercdarbības veikšanai. Šis pants esot jāskata kopsakarā ar tiesiskās palāvības aizsardzības principu, kas izriet no Satversmes 1. panta un Latvijas starptautiskajām saistībām.

2018. gadā esot stājies spēkā Rīgas Juridiskās augstskolas likums un likums “Grozījumi likumā “Par Rīgas Ekonomikas augstskolu””, kas nodrošinot abām attiecīgajām augstskolām tiesības izņēmuma kārtā īstenot augstākās izglītības programmas angļu valodā vai citā Eiropas Savienības oficiālajā valodā. Šie likumi ne tikai esot pretrunā ar vienoto izglītības sistēmu un valsts valodas stiprināšanas politiku, bet arī novedot pie abu minēto augstskolu negodīgas konkurences ar pārējām augstskolām.

Apstrīdēto normu radītie pamattiesību ierobežojumi neesot samērīgi, jo, ņemot vērā Rīgas Juridiskās augstskolas un Rīgas Ekonomikas augstskolas piemēru, leģitīmais mērķis varot tikt sasniegts ar augstskolu tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Iepriekš minētie argumenti liecinot arī par to, ka apstrīdēto normu radītais kaitējums ir lielāks nekā labums, ko no tām gūst sabiedrība.

11. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitāšu asociācija – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Apstrīdētās normas nodrošinot vienotu valsts kontroli pār valsts un privātajām augstskolām. Tas savukārt atbilstot izglītības sistēmas vienotības principam, saskaņā ar kuru vienotas valodu prasības un citas pamatprasības

attiecināmas uz dažāda veida izglītības iestādēm. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa paredzot ierobežojumus arī valsts augstskolām, bet tās spējušas šiem ierobežojumiem pielāgoties.

Normatīvā regulējuma uzdevums neesot garantēt augstskolām tiesības gūt peļņu, organizējot studijas krievu valodā. Spēkā esošās normas neliedzot iespēju organizēt studijas angļu valodā.

Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešajā teikumā noteiktie uzdevumi esot jāskata kopsakarā ar Lielo universitāšu hartu. Latvijas universitātes uzskatot par savu pienākumu kopt un attīstīt valsts valodu, piemēram, attīstot terminoloģiju latviešu valodā, izdodot publikācijas un tamlīdzīgi.

12. Pieaicinātā persona – Latvijas Cilvēktiesību centrs – norāda, ka Latvijas demokrātiskās vērtības, tostarp latviešu valoda, ir arī augstskolu vērtības. Latvijā esot nepieciešama pamatstratēģija augstākās izglītības jomā. Nebūtu tālredzīgi īstenot pašreizējam Ungārijas virzienam līdzīgu augstākās izglītības politiku, kas varētu rezultēties arī ar Līguma par Eiropas Savienību 7. pantā noteiktās procedūras piemērošanu.

13. Pieaicinātā persona – Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās Kristīne Līce – norāda, ka tiesību uz īpašumu ierobežojums veidojas arī tad, ja augstskola var turpināt darbu, bet tikai tad, ja tā būtiski modificē savu darbības modeli. Tādēļ apstrīdētās normas varētu ierobežot tiesības uz īpašumu, jo tās izvirzot jaunus noteikumus par to, kā augstskolas var izmantot savu īpašumu. Šā tiesību uz īpašumu ierobežojuma legitīmais mērķis esot valsts valodas aizsardzība. Valsts rīcības brīvība, nosakot tiesību uz īpašumu ierobežojumus, esot plaša, un vēl plašāka tā esot tad, ja ierobežojuma legitīmais mērķis ir saistīts ar valsts konstitucionālo identitāti.

14. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors Dr. iur. Jānis Rozenfelds – norāda, ka, vērtējot apstrīdēto normu ietekmi uz jau licencēto programmu īstenošanu, jāņem vērā šo programmu

terminētais raksturs un tas, ka šo programmu darbības ilgums ir atkarīgs no tās īstenojošo personu spējas izpildīt licences piešķiršanai noteiktās prasības. Kaut arī licences nepiešķiršana ierobežo personas iespējas veikt komercdarbību, šāds ierobežojums nebūtu uzskatāms par tiesību uz īpašumu pārkāpumu. Tomēr spēkā esošas licences piešķirtās tiesības esot uzskatāmas par tiesībām uz īpašumu Satversmes 105. panta izpratnē.

Esot iespējams runāt tikai par apstrīdēto normu potenciālu, nevis reāli sagaidāmu ietekmi uz tiesību uz īpašumu apjomu. Licences tiekot piešķirtas, ievērojot konkrētus noteikumus. Ja licences turētājs neizpilda nosacījumus, ar kādiem licence tika piešķirta, tam neesot tiesiska pamata paļauties uz to, ka varēs turpināt savu uzņēmējdarbību.

15. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes profesore Dr. habil. philol. Ina Druviete – uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Augstākās izglītības studiju programmu īstenošanas valoda esot pakļaujama valstiskam regulējumam, jo privāto augstskolu ekonomisko interesi nepieciešams līdzsvarot ar valsts valodas aizsardzības interesi. Augstākā izglītība esot ne tikai individuāls labums, bet arī ieguldījums sabiedrības un valsts nacionālās identitātes attīstībā. Augstskolu likums esot uzskatāms par valsts valodas politikas īstenošanas instrumentu. Viens no valodas politikas un arī apstrīdēto normu mērķiem esot aizsargāt valsts pastāvēšanai nepieciešamo vienoto saziņas līdzekli – valsts valodu. Latvijai esot raksturīga asa valodu konkurences situācija, tādēļ latviešu valodas statusa nostiprināšana Satversmē un citos tiesību aktos esot nepieciešama.

Privātajām augstskolām tāpat kā pārējai sabiedrībai vajagot būt atbildīgām par latviešu valodas attīstību. Saskaņā ar Augstskolu likuma 5. pantu, kas pēc būtības esot deklaratīvs, augstskolām vajagot darboties sabiedrības interesēs, kuru kopumā ietilpstot arī latviešu valodas saglabāšana zinātnē un augstākajā izglītībā. Tas neprasot papildu resursus, jo nenozīmējot augstskolu obligātu pienākumu veidot valodniecības studiju programmas vai veikt pētījumus šajā nozarē.

Augstskolu likuma 56. pants nodrošinot valsts valodas dominējošās lomas saglabāšanu Latvijas augstākajā izglītībā un vienlaikus dodot iespēju apgūt arī profesionālajai kvalifikācijai nepieciešamās citu valodu prasmes. Liberālāki valodu lietošanas noteikumi radītu nevēlamas sekas citos izglītības posmos, piemēram, mazinātu motivāciju apgūt valsts valodu vispārējās izglītības iestādēs.

Valsts valodas aizsardzība esot apstrīdēto normu leģitīmais mērķis. Latviešu valodas pozīcijas vairākās sociolingvistiskās funkcijās neatbilstot valsts valodas statusam – lielākoties tieši krievu valodas runātāju lingvistiskās pašpietiekamības dēļ. Apstrīdētās normas palīdzot šādā situācijā nodrošināt augsta līmeņa latviešu valodas prasmi dažādu jomu speciālistu vidū.

Apstrīdētās normas esot samērīgas, jo nodrošinot privāto augstskolu absolventiem vienlīdzīgas izglītības un darba iespējas, kā arī spēju iesaistīties sabiedrības dzīvē. Nepieciešamība pēc efektīvākas mācību un valsts valodas apguves norādīta arī vairākos nesenos Eiropas Savienības rekomendējošas dabas dokumentos. Tajos tāpat ieteikts studējošos ar atšķirīgu ģimenes valodu iesaistīt kopējā izglītības plūsmā.

Tomēr katrai valstij atbilstoši savai valodu situācijai esot jāizvēlas tāds modelis, kas vislabāk nodrošinātu oficiālās valodas kā sabiedrības integrācijas mehānisma apguvi. Kaut arī atsevišķās valodas jomās situācija Latvijā uzlabojusies, tomēr citās jomās sakarā ar valodu konkurenci esot vērojama atpakaļejoša tendence. Tādēļ arī latviešu valoda vienmēr būšot sargājama. Regulējums, kas nodrošinātu tikvien kā latviešu valodas mācīšanu studējošajiem, nebūtu efektīvs, jo, lai jebkura valoda tiktu apgūta, tā esot ne tikai jāmacās, bet arī jālieto.

16. Pieaicinātā persona – SIA “Biznesa augstskola “Turība”” vienīgais dalībnieks un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras priekšsēdētājs D. M. soc. Aigars Rostovskis – norāda, ka valsts politikai vajadzētu būt orientētai uz latviešu valodas lietošanas stimulēšanu, nevis uz citu valodu aizliegšanu. Latvijai kā valstij vajagot saglabāt, stiprināt un pilnveidot savu suverenitāti un neatkarību, kā arī tautas tradīcijas, kultūru un valodu. Latviešu valoda esot

jāstiprina un jāattīsta, vienlaikus paplašinot tās pielietojamību. Latvijai vajadzētu būt vienlaikus patriotiskai un iekļaujošai, bet tās izglītības sistēmai – brīvai, radošai, starptautiskai.

Privāto un valsts augstskolu regulējumam vajagot būt vienādam. Tostarp privātajām augstskolām vajadzētu būt tādām pašām iespējām kā valsts augstskolām iegūt Eiropas Savienības vai citāda veida finansējumu. Šobrīd tā neesot.

Tomēr svarīgi esot ne tikai paši sasniedzamie mērķi, bet arī to sasniegšanai izmantojamās metodes. Latvijas likumdošanai esot raksturīga tendence iestrādāt likumdošanas aktos nepamatotus aizlieguma mehānismus, cerot, ka kaut kas tādā veidā tiks aizsargāts vai attīstīts. Tomēr mūsdienu pasaulē, kas ir atvērta un nepārtraukti attīstās, šādi mehānismi nedarbojoties. Lai stiprinātu valsts valodu, vajagot stimulēt vēlmi lietot latviešu valodu, atbalstīt tās izmantošanu jaunajās tehnoloģijās, kā arī stimulēt cittautiešu interesi apgūt latviešu valodu.

Latvijai būtu jāveicina ārvalstu augstskolu piesaiste, kas dotu papildu potenciālu sabiedrības attīstībai. Eksperti, kas prot vairākas valodas, Latvijā esot ļoti pieprasīti. Ja uztraukumu rada lielā krievu valodas loma, tad esot jāatzīmē, ka krievvalodīgo vidū tendence studēt krievu valodā jau mazinoties. Latvijai būtu vairāk pūļu jāvelta cittautiešu integrācijai. Studijas valodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, būtu atļaujamas kā nišas pakalpojums, jo tās pavērtu plašākas iespējas studējošajiem un uzņēmējiem. Esot grūti pateikt, kādi zaudējumi privātajām augstskolām šobrīd rodas sakarā ar to, ka tām tiek piemērotas apstrīdētās normas, kas liedz īstenot studiju programmas krievu valodā, bet tie varētu būt lēšami apmēram 10 miljonu eiro apmērā.

Nekādi uzņēmējdarbību, tostarp privāto augstskolu darbību, skaroši ierobežojumi neveicinot tautsaimniecības izaugsmi. Administratīvi ierobežojumi nenākot izglītībai par labu, jo kultūru un valodu mijiedarbība un daudzveidība sniedzot plašākas izziņas iespējas, kas neesot pretrunā ar latviešu valodas attīstību. Šobrīd augstākās izglītības vide Latvijā esot pārregulēta, nestabila un pārlietu politizēta.

Latviešu valoda pamatā būtu jāapgūst ģimenēs, bērnudārzos un skolās. Savukārt augstākajā izglītībā latviešu valodas izmantošana būtu veicināma ar ekonomiskiem stimuliem, piemēram, piedāvājot apmaksātas studiju vietas izglītības programmās, kas tiek īstenotas latviešu valodā, vai finansiālu atbalstu augstskolām, kurās latviešu valodu apgūst ārvalstu studējošie.

17. Pieaicinātā persona – bijušais izglītības un zinātnes ministrs Kārlis Šadurskis – atzīmēja, ka valsts valoda jāizmanto visās dzīves jomās, arī augstākajā izglītībā. Valstij, deleģējot privātajam izglītotājam tiesības izsniegt valsts atzītus augstākās izglītības dokumentus, kas paver valsts un privāto augstākās izglītības iestāžu absolventiem vienādas tiesības darba tirgū, esot ne tikai tiesības, bet arī pienākums nodrošināt iegūtās izglītības līdzvērtību, arī valsts valodas prasmes aspektā. Saskaņā ar statistikas datiem lielai daļai mazākumtautību jauniešu valsts valodas zināšanas esot vājas, un tas neesot pieļaujams attiecībā uz personām, kas ieguvušas augstāko izglītību. Šie dati liecinot arī par to, ka apstrīdētajās normās noteiktais regulējums vēl joprojām ir nepieciešams.

Latvijā prioritāri aizsargājama esot tieši valsts valoda, tad – Eiropas Savienības oficiālās valodas un tikai pēc tam – citas svešvalodas. Latvijā neesot vajadzīgi viesprofesori, kas nespēj strādāt starptautiskajā zinātnes valodā – angļu valodā, jo tie nevarot savu darbu aprobēt starptautiski. Pēc šāda principa arī esot veidota Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa.

Būtu respektējama Izglītības un zinātnes ministrijas piedāvātā Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkta interpretācija, saskaņā ar kuru programmās, kas veidotas ārvalstu studējošajiem, var tikt uzņemti arī Latvijas valstspiederīgie. Taču šādas interpretācijas iespējamība neesot skaidri saskatāma normas tekstā.

Lai gan esot nepieciešams stiprināt valsts valodu augstākās izglītības jomā, tomēr nebūtu iedomājams tas, ka augstākā izglītība varētu tikt sniegta un apgūta tikai un vienīgi latviešu valodā, jo tad tā nebūtu spējīga konkurēt pasaulē. Tādēļ, iespējams, būtu jānosaka minimālā proporcija, kādā studiju programmas īstenojamas kādā no Eiropas Savienības valodām. Regulējums attiecībā uz dažādām studiju programmām varētu būt atšķirīgs, ņemot vērā to specifiku, bet

tam vajadzētu būt vienādam gan valsts, gan privātajās augstskolās. Apstrīdēto normu mērķa sasniegšanai nepietiktu ar to vien, ka privātajās augstskolās latviešu valoda tiek mācīta, jo šī mācīšana nebūtu tikpat efektīva kā valodas lietošana studiju procesā.

Priekšlikumi par apstrīdēto normu iekļaušanu likumā esot bijuši loģisks turpinājums Saeimas lēmumam par valsts valodas prasībām, kas ievērojamas privātajās pamata un vidējās izglītības iestādēs. Tā kā Eiropas Savienībai neesot kompetences izglītības jomā, tad apstrīdēto normu atbilstība Eiropas Savienības tiesībām to pieņemšanas gaitā neesot vērtēta.

18. Pieaicinātā persona – zvērināts advokāts LL.M. Uģis Zeltnis – uzskata, ka apstrīdētās normas nepārkāpj konkurences tiesību regulējumu, bet ierobežo Eiropas Savienībā atzītās tiesības veikt uzņēmējdarbību.

Augstskolas esot saimnieciskās darbības veicējas konkurences tiesību izpratnē. Kaut arī nebūtu pareizi katru konkurences ierobežojumu vērtēt kā Satversmē noteikto pamattiesību ierobežojumu, tomēr konkurences aspektiem esot sava vieta samērīguma vērtēšanā. Tad, pirmkārt, būtu jāvērtē konkrētais tirgus, turklāt jāvērtē primāri no patērētāju skatpunkta. Izskatāmajā lietā vajadzētu izvērtēt, vai tā auditorija, kuru uzrunā Rīgas Juridiskā augstskola vai Rīgas Ekonomikas augstskola, abas šīs augstskolas uztver kā aizstājamās ar citām privātajām augstskolām. Otrkārt, būtu jāvērtē tirgus dalībnieki. Šajā gadījumā Rīgas Ekonomikas augstskola un Rīgas Juridiskā augstskola būtu par tādiem uzskatāmas. Treškārt, vērtējot to, vai apstrīdētās normas liedz kādam tirgus dalībniekam ienākt vai palikt tirgū, esot secināms, ka tas tā nav.

Nevarot uzskatīt, ka Rīgas Juridiskajai augstskolai un Rīgas Ekonomikas augstskolai tiktu sniegts valsts atbalsts Līguma par Eiropas Savienības darbību 107. panta izpratnē, jo valsts tām nesniedzot nekādu finansiālu atbalstu. Tāpat, visticamāk, neveidojoties arī Līguma par Eiropas Savienības darbību 106. panta aizskārums, jo valsts šīm augstskolām neesot paredzējusi nekādas ekskluzīvas tiesības. Turklāt, lai konstatētu šā panta pārkāpumu, nepietiekot ar to vien, ka tiek konstatēta ekskluzīvu tiesību piešķiršana, ja vien tās netiek izmantotas tādā veidā,

kas kropļo konkurenci. Izskatāmajā lietā nevarot runāt arī par aizliegtu vienošanos, proti, par tādu vienošanos, kas aizliegta ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 101. pantu.

Izskatāmās lietas galvenais jautājums Eiropas Savienības tiesību kontekstā esot nodibinājuma brīvība jeb tiesības veikt uzņēmējdarbību, kas aizsargātas ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantu. Valodu lietošanas regulējums augstākajā izglītībā varot tikt uzskatīts par šķērsli tiesībām veikt uzņēmējdarbību. Tādēļ esot jāpārbauda, vai šim šķērslim ir leģitīms mērķis un vai ierobežojums ir samērīgs ar tā radīto apgrūtinājumu.

Par ierobežojuma mērķi varot tikt uzskatīta valsts valodas aizsardzība. Tādu mērķi par pieņemamu atzīstot arī Eiropas Savienības Tiesa. Aplūkojot ierobežojuma samērīgumu, esot jāņem vērā latviešu valodas konstitucionālā loma Latvijā. Uģis Zeltiņš norāda, ka, viņaprāt, apstrīdēto normu radītais ierobežojums ir samērīgs.

Likumdevējam, pieņemot normas, kas var skart Eiropas Savienības pamattiesības, esot jāapsver to atbilstība Eiropas Savienības tiesībām, taču šādiem apsvērumiem neesot noteikti kvalitātes vai kvantitātes standarti.

19. Pieaicinātā persona – zvērināta advokāte LL.M. Jūlija Jerņeva – uzskata, ka apstrīdētās normas nepārkāpj konkurences tiesības, bet būtu jāvērtē, vai tās ir saderīgas ar Eiropas Savienības tiesībās nostiprināto uzņēmējdarbības brīvību.

Jūlija Jerņeva norāda, ka izskatāmajā lietā konkurences tiesības nav piemērojamas. Tiesības īstenot studiju programmas Eiropas Savienības valodās esot gan augstskolām, kurām tas atļauts ar speciālajiem likumiem, gan arī citām augstskolām Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas ietvaros. Tāpat nevarot būt runa par neatļautu valsts atbalsta sniegšanu, jo valsts finanšu resursi netiekot izmantoti.

Tomēr esot izvērtējams attiecīgi Līguma par Eiropas Savienību 49. un 56. pantā nostiprinātās uzņēmējdarbības brīvības un pakalpojumu sniegšanas

brīvības ierobežojums. Šajā gadījumā gan, visticamāk, esot ierobežota tieši uzņēmējdarbības brīvība.

Likumdevējam, izstrādājot apstrīdētās normas, pirmkārt, vajadzējis pārliecināties par to, vai tam ir kompetence regulēt konkrēto jautājumu. Otrkārt, likumdevējam, ņemot vērā to, ka apstrīdētās normas ietekmēs arī Eiropas Savienības iekšējo tirgu, vajadzējis izvērtēt šo normu atbilstību Līgumam par Eiropas Savienības darbību. Attiecībā uz personām, kas atrodas ārpus Eiropas Savienības, likumdevējam pirms apstrīdēto normu pieņemšanas vajadzējis ievērot arī Vispārējo vienošanos par pakalpojumu tirdzniecību, jo šīs normas varot ietekmēt Eiropas Savienības kopējo tirdzniecības politiku.

Kaut arī valsts valodas un izglītības jautājumi esot Eiropas Savienības dalībvalstu kompetencē, tas neizslēdzot valsts pienākumu pārbaudīt šajās jomās izstrādāto likumprojektu atbilstību Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. un 56. pantam. Augstskolu likuma 56. pants ierobežojot šo normu darbību, jo veidojot ārvalstniekiem grūti pārvaramu barjeru ienākšanai Latvijas augstākās izglītības tirgū. Par šā ierobežojuma mērķi varētu tikt atzīta valsts valodas attīstība sabiedrības interesēs. Lai gan dalībvalstīm esot plaša kompetence šajā jautājumā, būtu jāatzīst, ka ierobežojums nav samērīgs. Analizējot samērīgumu, esot jāņem vērā Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 12. decembra direktīva 2006/123/EK par pakalpojumiem iekšējā tirgū. Tāpat esot jāaplūko Harta, kas aizsargājot tiesības uz īpašumu un uzņēmējdarbības brīvību.

20. Pieaicinātā persona – Teksasas *Southwestern* universitātes profesors D. M. Uģis Gruntmanis – norāda: tas, ka Eiropas Savienības valstīs izglītība iegūstama Eiropas Savienības oficiālajās valodās, esot pašsaprotami. Latvijā vienmēr vajagot būt nodrošinātai iespējai iegūt augstāko izglītību latviešu valodā. Tomēr, lai nodrošinātu augstākās izglītības kvalitāti, piesaistītu ārvalstu mācībspēkus un veicinātu Latvijas valstspiederīgo studējošo palikšanu Latvijā, būtu nepieciešams atļaut iegūt izglītību arī vismaz angļu valodā. Valodu regulējums dažādos augstākās izglītības līmeņos varētu būt atšķirīgs šo līmeņu

atšķirīgo mērķu dēļ. Attiecībā uz maģistra un doktora studiju programmām ar apstrīdētajām normām ieviestās valsts valodas prasības neesot pamatotas.

Tāpat Latvijai vajagot sacensties ar citām valstīm par ārvalstu studējošo piesaistīšanu. Svarīgāk būtu motivēt šos studējošos mācīties latviešu valodu, nevis veidot tādu situāciju, ka viņi uz Latviju nevēlas braukt, jo studijas tiek īstenotas tiem nesaprotamā valodā.

21. Izskatot lietu rakstveida procesā, Satversmes tiesa 2020. gada 14. jūlijā pieņēma lēmumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai jautājumus prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai un apturēt tiesvedību lietā līdz brīdim, kad stājas spēkā Eiropas Savienības Tiesas nolēmums.

Satversmes tiesa uzdeva Eiropas Savienības Tiesai šādus jautājumus:

“1.1. Vai tāds tiesiskais regulējums, kas apstrīdēts pamatlietā, ierobežo Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā noteikto brīvību veikt uzņēmējdarbību vai – alternatīvi – 56. pantā paredzēto pakalpojumu sniegšanas brīvību, kā arī darījumdarbības brīvību, kas ir aizsargāta ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 16. pantu?

1.2. Kādi apsvērumi būtu ņemami vērā, izvērtējot šāda tiesiskā regulējuma attaisnojamību, atbilstību un samērīgumu ar tā leģitīmo mērķi – valsts valodas kā nacionālās identitātes izpausmes aizsardzību?”

22. Eiropas Savienības Tiesa 2022. gada 7. septembrī pasludināja spriedumu lietā C-391/20 “Boriss Cilevičs”, kas ierosināta, lai prejudiciāla nolēmuma tiesvedībā sniegtu atbildes uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem izskatāmajā lietā.

Eiropas Savienības Tiesa atzina: lai netiktu pārsniegts mērķa sasniegšanai nepieciešamais, būtu jāparedz atļauja lietot citu valodu, kas nav latviešu valoda, vismaz mācībās, kas tiek apgūtas Eiropas mēroga vai starptautiskās sadarbības ietvaros, kā arī kultūras un citu valodu, kas nav latviešu valoda, studijās. Līdz ar to Eiropas Savienības Tiesa uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem ir atbildējusi, ka Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pants ir jāinterpretē

tādējādi, ka ar to nav pretrunā tāds dalībvalsts tiesiskais regulējums, kurš augstskolām principā uzliek pienākumu studiju programmas īstenot tikai un vienīgi šīs dalībvalsts oficiālajā valodā, ja vien šo tiesisko regulējumu attaisno ar šīs dalībvalsts nacionālās identitātes aizsardzību saistīti apsvērumi, proti, tas ir nepieciešams legītīmā mērķa aizsardzībai un ir samērīgs ar to.

Secinājumu daļa

23. Saeima lūdz izbeigt tiesvedību lietā, norādot, ka:

1) Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ir zaudējuši spēku;

2) apstrīdētās normas neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Ja lietā ir sniegti argumenti par tiesvedības izbeigšanu, tiesa tos izvērtē pirms apstrīdētās normas satversmības izvērtēšanas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 15. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2020-63-01 13. punktu*).

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai ir pamats izbeigt tiesvedību lietā.

24. Saeimas ieskatā, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ir grozīti pēc būtības un zaudējuši spēku. Nepastāvot tādi apstākļi, kas prasītu tiesvedību lietā šajā daļā turpināt, jo Satversmes tiesā ir ierosināta lieta par to, vai minētās normas spēkā esošajā redakcijā atbilst Satversmei, un privātās augstskolas neesot bijušas aktīvas savu tiesību aizsardzībā. Savukārt Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka tiesvedība lietā ir turpināma, jo tiesiskais strīds joprojām pastāvot. Grozījumi nenovēršot minēto normu neatbilstību Satversmei un Eiropas Savienības tiesībām, un Satversmes tiesas spriedums esot būtisks privāto augstskolu tiesību aizsardzībai.

Satversmes tiesa ar 2020. gada 11. jūnija spriedumu lietā Nr. 2019-12-01 atzinusi Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu,

ciktāl šīs normas attiecās uz privātajām augstskolām, to mācībspēkiem un studējošajiem, par neatbilstošiem Satversmes 112. un 113. pantam un spēkā neesošiem no 2021. gada 1. maija. Saeima ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā grozījusi Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu, un grozījumi stājušies spēkā 2021. gada 1. maijā.

Grozījumi Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā var būt par pamatu tam, lai Satversmes tiesa lemtu par tiesvedības izbeigšanu lietā šajā daļā. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punktam tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā tiesību norma ir zaudējusi spēku. Šī norma ir vērsta uz to, lai nodrošinātu Satversmes tiesas procesa ekonomiju un tiesai nebūtu jātaisa spriedums lietās, kurās strīds vairs nepastāv (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2016. gada 18. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-15-01 5. punktu*). Tomēr likums paredz Satversmes tiesai iespēju izbeigt tiesvedību, bet ne pienākumu to darīt. Lietā apstrīdētās normas spēka zaudēšana pati par sevi ne vienmēr ir pamats tiesvedības izbeigšanai (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 29. marta lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2010-68-01 8. punktu*).

Lai uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkta pamata lemtu par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesai jānoskaidro: 1) vai apstrīdētās normas ir zaudējušas spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 16. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 8. punktu*).

24.1. Ja likumdevējs pēc lietas ierosināšanas Satversmes tiesā ir grozījis apstrīdēto normu, Satversmes tiesai jānoskaidro veikto izmaiņu apjoms, lai secinātu, vai tiesību normas saturs ir mainījies pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2018-21-01 9. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ietvēra tiesisko regulējumu par studiju programmas īstenošanas valodu. Ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā likumdevējs grozījis Augstskolu likuma 56. pantu, un tādējādi studiju programmas īstenošanas valodu šobrīd regulē Augstskolu likuma 56. panta

trešā, ceturtnā un piektā daļa. Ar grozījumiem noteikts, ka studiju programmu var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās arī tad, ja studiju virziena akreditācijas procesā visas studiju programmas, kuras ietilpst vienā izglītības tematiskajā jomā ar Eiropas Savienības oficiālajā valodā īstenojamo studiju programmu, ir saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”. Likumdevējs noteica arī to, ka studiju programmas tādās izglītības programmu grupās kā valodu un kultūras studijas, valodu programmas to mērķu sasniegšanai var īstenot kādā no Eiropas Savienības oficiālajām valodām vai citā svešvalodā, ja visas studiju programmas studiju virziena akreditācijas procesā saņēmušas novērtējumu “labi” vai “izcili”. Vienlaikus no Augstskolu likuma 56. panta izslēgtas tiesības augstskolām īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās tās studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā. Tādējādi likumdevējs ir grozījis izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā. Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa ir grozīta pēc būtības un zaudējusi spēku.

Tāpat ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā ir grozīts Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts. Aizliegumu pēc 2019. gada 1. janvāra uzņemt studējošos tādās studiju programmās, kuras tiek īstenotas valodā, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai, likumdevējs saglabājis arī spēkā esošajā Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkta redakcijā. Līdz ar to Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts, ciktāl tas liedz uzņemt studējošos, nav grozīts pēc būtības. Savukārt šajā normā noteiktais pārejas periods, kurā privātās augstskolas var turpināt uzsākto studiju programmu īstenošanu valodā, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai, ir pagarināts no 2022. gada 31. decembra līdz 2025. gada 31. decembrim. Tādējādi Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts, ciktāl tas ļauj turpināt uzsākto studiju programmu īstenošanu, ir grozīts pēc būtības un zaudējis spēku.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai nepastāv tādi apstākļi, kuru dēļ tiesvedība izskatāmajā lietā tomēr būtu turpināma.

24.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesvedību lietā var būt nepieciešams turpināt, lai novērstu būtisku valsts, sabiedrības vai atsevišķu personu interešu apdraudējumu (*sk. Satversmes tiesas 2018. gada 20. jūnija lēmuma par*

tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-19-01 5. punktu). Pēc deputātu pieteikuma veicama abstraktā tiesību normu kontrole, kuras mērķis ir aizstāvēt publiskās intereses. Šāds pieteikums uzskatāms par būtisku instrumentu nozīmīgu valsts un sabiedrības interešu aizsardzībai (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01 9. punktu).*

No lietas materiāliem izriet, ka starp Pieteikuma iesniedzēju un Saeimu joprojām pastāv tiesiskais strīds par to, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts atbilst Satversmes 1. un 105. pantam un nodrošina harmoniju ar Eiropas Savienības tiesībām. Likumdevējs ir pieņēmis jaunu tiesisko regulējumu, kas joprojām ierobežo privāto augstskolu tiesības izmantot svešvalodas studiju programmu īstenošanā. Turklāt aizliegums pēc 2019. gada 1. janvāra uzņemt studējošos tādās studiju programmās, kuras tiek īstenotas valodā, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai, joprojām ir spēkā. Pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu par spēkā neesošiem no to pieņemšanas brīža, lai novērstu privāto augstskolu pamattiesību aizskārumu.

Tādējādi pastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību lietā par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta satversmību turpināt.

Līdz ar to Saeimas arguments, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ir zaudējuši spēku, nevar būt par pamatu tiesvedības izbeigšanai un tiesvedība lietā šajā daļā ir turpināma.

25. Saeima lūgusi izbeigt tiesvedību lietā arī tādēļ, ka apstrīdētās normas neierobežojot Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktam tiesvedību lietā var izbeigt ar Satversmes tiesas lēmumu citos, šā panta pirmās daļas 1.–5. punktā neminētos gadījumos, kad tiesvedības turpināšana nav iespējama. Lai izvērtētu apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam, Satversmes tiesai jākonstatē, ka apstrīdētās normas attiecīgās tiesības ierobežo. Ja šāds ierobežojums nav konstatējams, tiesvedības turpināšana lietā par apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 105. pantam nav iespējama.

Līdz ar to Satversmes tiesa pārbaudīs, vai apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu.

26. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums regulē vispārīgos augstskolu uzdevumus, dod privātajām augstskolām plašu rīcības brīvību šā uzdevuma izpildē un līdz ar to privātajām augstskolām neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu. Arī Pieteikuma iesniedzēja pārstāves tiesas sēdē atzina, ka Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums ietver vispārīgu regulējumu, no kura augstskolām neizriet konkrēti pienākumi.

Ar “tiesībām uz īpašumu” Satversmes 105. panta izpratnē saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 28. septembra sprieduma lietā Nr. 2019-37-0103 15.2. punktu*). Tas ietver īpašnieka tiesības izmantot viņam piederošo īpašumu pēc saviem ieskatiem, kā arī gūt no tā ekonomisku labumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 20. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-09-03 18. punktu*). Tiesību uz īpašumu tvērumā ietilpst personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.1. punktu un 2022. gada 28. oktobra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2019-28-0103 18.1. punktu*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valsts iejaukšanās komercdarbības veikšanā ierobežo tiesības uz īpašumu (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 12. decembra sprieduma lietā Nr. 2013-21-03 10.2. punktu*).

Konkretizējot Satversmē ietvērto pamattiesību saturu, jāņem vērā arī Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, kā tas izriet no Satversmes 89. panta, kura mērķis ir panākt Satversmē ietvērto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautisko tiesību normām (*sk. Satversmes tiesas 2022. gada 23. maija sprieduma lietā Nr. 2021-18-01 25.1. punktu*). Tādējādi Satversmes 105. panta saturs ir noskaidrojams kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 1. pantu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru tā piemērošanā. Arī Konvencijas Pirmā

protokola 1. pantā ietvertajās tiesībās uz īpašumu ietilpst licence komercdarbības veikšanai (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā “Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy”*, pieteikums Nr. 38433/09, 177.–178. punktu).

Valstij ir pozitīvs pienākums veicināt valsts valodas lietojumu ikvienā izglītības pakāpē. Valsts valodas izkopšana un attīstīšana ir viens no uzdevumiem, kas izriet no augstskolu vispārīgā pienākuma darboties sabiedrības interesēs. Ar Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešajā teikumā noteikto pienākumu izkopt un attīstīt valsts valodu likumdevējs ir konkretizējis valsts pozitīvo pienākumu radīt tādu augstākās izglītības regulējumu, kas nodrošina augstskolu darbību sabiedrības interesēs. Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums dod augstskolām plašu rīcības brīvību šā uzdevuma izpildē (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 27. punktu*).

No pieteikuma izriet, ka Pieteikuma iesniedzējs privāto augstskolu tiesību uz īpašumu ierobežojumu saista ar liegumu īstenot licencētas un akreditētas studiju programmas svešvalodās. Tomēr Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums neregulē to, kādā valodā īstenojamas studiju programmas, un dod privātajām augstskolām plašu rīcības brīvību izraudzīties veidus, kādos izkopt un attīstīt valsts valodu. Privātās augstskolas var to darīt, piemēram, veicot pētījumus un rīkojot konferences valsts valodā. Tādējādi Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešais teikums privātajām augstskolām neierobežo Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata, īstenojot licencētas un akreditētas studiju programmas, un pastāv Satversmes tiesas likuma 29. panta 6. punktā minētais pamats tiesvedības izbeigšanai.

Ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības aizsardzības principam, gan Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2017. gada 8. marta sprieduma lietā Nr. 2016-07-01 16.3. punktu*). Līdz ar to izskatāmajā lietā nav iespējams izvērtēt arī Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma atbilstību Satversmes 1. pantam un

pastāv Satversmes tiesas likuma 29. panta 6. punktā minētais pamats tiesvedības izbeigšanai.

Tātad tiesvedība lietā par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma atbilstību Satversmes 1. un 105. pantam ir izbeidzama.

27. Saeima uzskata, ka arī Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts neierobežoja privāto augstskolu tiesības uz īpašumu, jo tika nodrošināta iespēja pabeigt uzsāktās studiju programmas. Privāto augstskolu iespējas nākotnē gūt ienākumus, uzņemot jaunus studējošos, neveidojot mantisku interesi, kas ietilptu Satversmes 105. panta tvērumā. Tāpat arī to Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu un uzņēmumu, kuri vēlējās nodibināt privātās augstskolas Latvijā, lai sniegtu augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības veikt komercdarbību esot pārāk abstraktas, lai konstatētu aizsargājamu mantisko interesi.

Savukārt Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežoja to privāto augstskolu, kuras jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata, jo liedza īstenot jau licencētās un akreditētās studiju programmas svešvalodās. Tāpat Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežojot to Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu un uzņēmumu, kuri vēlējās nodibināt privātās augstskolas Latvijā, lai sniegtu augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības veikt komercdarbību. Proti, minētās normas radījušas šķēršļus augstākās izglītības pakalpojumu sniegšanai Latvijā svešvalodās un ierobežojot Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietvertās tiesības uz uzņēmējdarbības brīvību, kā arī Hartas 16. pantā ietverto darījumdarbības brīvību.

Kā norādīts šā sprieduma 26. punktā, tādā gadījumā, ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās palāvēības aizsardzības principam, gan Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu. No Pieteikuma iesniedzēja un Saeimas izteiktajiem iebildumiem izriet, ka Satversmes tiesai jāpārbauda, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežoja

Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu divām šādām grupām: 1) Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņi un uzņēmumi, kuri vēlējas nodibināt privātās augstskolas Latvijā, lai sniegtu augstākās izglītības pakalpojumus, un 2) privātās augstskolas, kuras jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā pirms apstrīdēto normu spēkā stāšanās. Pieteikuma iesniedzēja ieskatā, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa, ciktāl tā attiecās uz Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņiem un uzņēmumiem, kuri vēlējas sniegt augstākās izglītības pakalpojumus, neatbilst tiesībām uz īpašumu, savukārt, ciktāl Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts attiecās uz privātajām augstskolām, kuras jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā pirms minēto normu spēkā stāšanās, šīs normas neatbilst tiesībām uz īpašumu kopsakarā ar tiesiskās palāvības aizsardzības principu.

Līdz ar to Satversmes tiesa, ievērojot lietā sniegtos argumentus un nepieciešamību nodrošināt efektīvu, vispusīgu un objektīvu normu satversmības izvērtējumu, pārbaudīs, vai: 1) Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņiem un uzņēmumiem, kas vēlējas sniegt augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā, ierobežoja Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu un 2) Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts kā vienots tiesiskais regulējums privātajām augstskolām, kas jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus Latvijā, ierobežoja Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības uz īpašumu kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāvības aizsardzības principu.

Pamattiesību ierobežojums ir konstatējams, ja: pirmkārt, personai Satversmē ir noteiktas konkrētās pamattiesības, proti, apstrīdētā norma ietilpst konkrēto pamattiesību tvērumā; otrkārt, tieši apstrīdētā norma ierobežo personai Satversmē noteiktās pamattiesības (*sal. sk. Satversmes tiesas 2016. gada 23. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2016-02-01 5. punktu*).

27.1. Gadījumos, kad tiek apstrīdēta tiesību normas atbilstība visam Satversmes 105. pantam, bet apstrīdētā norma neparedz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, izvērtējama vienīgi šīs normas atbilstība

Satversmes 105. panta pirmajiem trim teikumiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 16.1. punktu*).

Tā kā izskatāmā lieta neattiecas uz īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām uz atsevišķa likuma pamata, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts jāvērtē Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

27.2. Satversmes tiesa visupirms pārbaudīs, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņiem un uzņēmumiem, kas vēlējas dibināt privātās augstskolas Latvijā, lai sniegtu augstākās izglītības pakalpojumus, ierobežoja Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu.

Šā sprieduma 26. punktā, citstarp ņemot vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā, atzīts, ka Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertas tiesības uz īpašumu tvērumā ietilpst personas tiesības veikt komercdarbību uz licences pamata. Konkretizējot Satversmē ietvertas pamattiesības saturu, jāņem vērā arī Eiropas Savienības tiesību akti, ciktāl tie stiprina Latviju kā demokrātisku un tiesisku valsti un aizsargā pamattiesības, kā tas izriet no Satversmes 68. panta otrās daļas, kas pieprasa nodrošināt Latvijas tiesību sistēmas harmoniju ar Eiropas Savienības tiesībām (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta sprieduma lietā Nr. 2018-11-01 16.2. punktu*).

Saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 6. panta 1. punktu Eiropas Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti Hartā, un Hartai ir tāds pats spēks kā Līgumam par Eiropas Savienību un Līgumam par Eiropas Savienības darbību. Hartas 16. pants paredz darījumdarbības brīvību, kas aizsargā brīvību veikt ekonomisku vai komerciālu darbību, līgumu slēgšanas brīvību un brīvu konkurenci (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 2016. gada 30. jūnija sprieduma lietā C-134/16 "Lidl" 28. punktu*). Darījumdarbības brīvības mērķis ir nodrošināt, ka ikvienam Eiropas Savienības pilsonim ir tiesības veikt uzņēmējdarbību bez diskriminācijas vai nesamērīgiem ierobežojumiem (*sk.: European Union Agency for Fundamental Rights. Freedom to conduct business: exploring the dimensions of a fundamental rights, p. 21. Pieejams: fra.europa.eu*).

Hartas 16. pants ir saistīts ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā paredzēto uzņēmējdarbības brīvību. Valsts tiesiskā regulējuma radītā ierobežojuma izvērtējums saistībā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantu attiecas arī uz varbūtējiem Hartas 16. pantā nostiprinātās darījumdarbības ierobežojumiem (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2017. gada 20. decembra sprieduma lietā C-322/16 “Global Starnet” 50. punktu*).

Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pants nosaka Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu brīvību veikt uzņēmējdarbību un tādējādi aizsargā Eiropas Savienības dalībvalstu iedzīvotājus un juridiskās personas, kas vēlas īstenot savu ekonomisko aktivitāti citā dalībvalstī (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 1986. gada 28. janvāra sprieduma lietā C-270/83 “Komisija pret Franciju” 14. punktu*; sk. arī: Kellerbauer M., Klamert M., Tomkin J. (Eds.) *The EU Treaties and the Charter of Fundamental Rights. The Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2019, p. 658). Proti, no Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. panta kopsakarā ar šā līguma 54. pantu izriet jebkurā dalībvalstī nodibinātu uzņēmumu tiesības uzturēt aģentūras vai filiāles citā dalībvalstī, dibināt meitas uzņēmumus vai iegādāties esošo uzņēmumu akcijas (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 1986. gada 28. janvāra sprieduma lietā C-270/83 “Komisija pret Franciju” 18. punktu un 1999. gada 9. marta sprieduma lietā C-212/97 “Centros Ltd” 19.–20. punktu*; sk. arī: Geiger R., Khan D. E., Kotzur M. *European Union Treaties. A Commentary*. München: Beck; Oxford: Hart, 2015, pp. 359, 377).

Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertais tiesiskais regulējums attiecas uz brīvību veikt uzņēmējdarbību. Juridiskās un fiziskās personas, tostarp ārvalstu personas, var dibināt augstskolas Latvijā, lai sniegtu izglītības pakalpojumus, kas parasti tiek sniegti pastāvīgi un ilgstoši. Citu dalībvalstu pilsoņu tiesības veikt uzņēmējdarbību Latvijā un īstenot augstākās izglītības programmas ir pakārtotas pienākumam šīs programmas īstenot valsts valodā. Šāds pienākums apgrūtina uzņēmējdarbības veikšanu dalībvalstī, kura uzliek šo pienākumu, un tādējādi tas ir Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā garantētās brīvības ierobežojums. Situācijā, kad šiem pilsoņiem ir uzņēmums citā dalībvalstī, tie

nespēs izmantot lielu daļu no sava šajā uzņēmumā nodarbinātā administratīvā personāla un mācībspēkiem, un tādējādi tiem radīsies ievērojamas izmaksas (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 “Boriss Cilevičs”* 54., 55., 62. un 63. punktu).

Izskatāmajā lietā apstrīdēta Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstība Satversmes 1. un 105. pantam. Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi aptver ikviena tiesības izmantot savu īpašumu, tostarp nodarbojoties ar komercdarbību. Tādējādi no saistībām, ko Latvija uzņēmusies līdz ar dalību Eiropas Savienībā, izriet, ka Satversmes 105. pantā ietvertās tiesības ir konkretizējamas kopsakarā ar Hartas 16. pantā ietverto darījumdarbības brīvību un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietverto uzņēmējdarbības brīvību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 23.1. punktu*). Hartas 16. pantā ietvertā darījumdarbības brīvība un Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā ietvertā uzņēmējdarbības brīvība var pārklāties ar Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertajām tiesībām uz īpašumu, bet tas nenozīmē, ka sakristu šo normu saturs. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. panta un Satversmes 105. panta saturs var daļēji sakrist, tomēr tas ir atšķirīgs – arī Satversmes 106. pants ietver darījumdarbības brīvību (*sk. 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 6. sēj. 141. lp. un 7. sēj. 73. lp.*). Tieslietu ministrijas pārstāve tiesas sēdē izteica viedokli, ka uzņēmējdarbības brīvība var būt ietverta vairākās Satversmes normās (*sk. 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 5. lp.*).

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību uz īpašumu ierobežojumam būtu jāizpaužas tādējādi, ka ar apstrīdēto normu ir liegtas kādas tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas, vai ir samazinājies ar Satversmes normām aizsargāto pieteikuma iesniedzēja tiesību apjoms (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.3. punktu*). Proti, Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās tiesības uz īpašumu aizsargā esošu īpašumu. Atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai tiesību uz īpašumu ierobežojumam jāizpaužas tādējādi, ka tiek negatīvi ietekmētas kādas

tiesības, kas komersantam jau reiz bijušas noteiktas. Tas nozīmē, ka Satversmes 105. panta pirmie trīs teikumi aizsargā tiesības nodarboties ar jau uzsāktu komercdarbību, taču to tvērumā neietilpst tiesības uzsākt komercdarbību.

Līdz ar to Eiropas Savienības dalībvalstu pilsoņu un uzņēmumu, kuri vēlējas nodarboties ar uzņēmējdarbību, nodibinot privātās augstskolas Latvijā un sniedzot augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības uzsākt komercdarbību neietilpst Satversmes 105. panta pirmo triju teikumu tvērumā.

27.3. Satversmes tiesai jāpārbauda arī tas, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežoja to privāto augstskolu, kuras Latvijā jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības uz īpašumu kopsakarā ar tiesisko palāvību.

Kā atzīts šā sprieduma 26. un 27.2. punktā, konkretizējot Satversmes 105. panta pirmos trīs teikumus kopsakarā ar Konvenciju, Hartu un Līgumu par Eiropas Savienības darbību, konstatējams, ka to tvērumā ietilpst tiesības turpināt jau uzsāktu komercdarbību uz licences pamata. Satversmes tiesai jāpārbauda, vai Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežoja minētās tiesības.

Lai noskaidrotu, vai apstrīdētās normas iejaucas komercdarbības veikšanā un tādējādi ierobežo personu tiesības uz īpašumu, ir jāvērtē, vai tās ietekmē attiecīgo komercdarbību (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.2. punktu*). No Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras izriet, ka tiesības uz īpašumu var tikt ierobežotas ne tikai tad, ja izsniegtā licence tiek atsaukta, bet arī tad, ja licencei tiek piemēroti ierobežojumi (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 8. oktobra sprieduma lietā "O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland", pieteikums Nr. 44460/16, 88.–90. punktu un Kristīnes Līces viedokli 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 7. sēj. 39.–40., 44. lp.*).

Augstskolas ir augstākās izglītības un zinātnes institūcijas, kas īsteno akadēmiskas un profesionālas studiju programmas, kā arī veic zinātnisko darbību un nodarbojas ar māksliniecisko jaunradi (*sk. Augstskolu likuma 3. panta pirmo daļu*). Privātās augstskolas ir komercsabiedrības vai nodibinājumi, kas darbojas

saskaņā ar Komerclikumu vai Biedrību un nodibinājumu likumu, ciktāl tas nav pretrunā ar Augstskolu likumu (*sk. Augstskolu likuma 7. panta trešo daļu*). Tās var dibināt juridiskās un fiziskās personas, tostarp ārvalstu juridiskās un fiziskās personas (*sk. Augstskolu likuma 8. panta pirmo daļu*). Augstskolas akreditācija ir augstskolas darba organizācijas un resursu kvalitātes pārbaude, kuras rezultātā tai piešķir valsts atzītas augstskolas statusu (*sk. Augstskolu likuma 1. panta 3. punktu*).

Augstskolas ir tiesīgas īstenot studiju programmas, ja tās ir saņēmušas studiju programmas licenci (*sk. Augstskolu likuma 1. panta 12. punktu, 46. panta pirmo daļu un 55.² panta pirmo daļu*). Studiju virziena akreditācija dod augstskolai tiesības izsniegt valsts atzītu augstākās izglītības diplomu par attiecīgajam studiju virzienam atbilstošas studiju programmas sekmīgu apguvi (*sk. Augstskolu likuma 1. panta 16. punktu*). Gan studiju programmas licencēšanas procesā, gan akreditācijas procesā tiek novērtēta tās atbilstība Augstskolu likuma prasībām (*sk. Augstskolu likuma 55.² panta piektās daļas 1. punktu un Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumu Nr. 793 "Studiju virzienu atvēršanas un akreditācijas noteikumi" 16.1. apakšpunktu*). Studiju programmas licence un studiju virziena akreditācijas lapa ietver informāciju par studiju programmas īstenošanas valodu (*sk. Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumu Nr. 795 "Studiju programmu licencēšanas noteikumi" pielikumu un 2018. gada 11. decembra noteikumu Nr. 793 "Studiju virzienu atvēršanas un akreditācijas noteikumi" 2. pielikumu*). Tādējādi studiju programmas īstenošanas valoda ir būtiska studiju programmas sastāvdaļa un tā ir nepieciešama studiju programmas licencēšanai, studiju virziena akreditācijai un privāto augstskolu komercdarbības veikšanai.

Ar 2018. gada 21. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā tā 56. panta trešajā daļā noteiktā prasība īstenot studiju programmas valsts valodā, izņemot normā noteiktos gadījumus, ir attiecināta arī uz privātajām augstskolām. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa paredzēja šādus izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā: 1) Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā,

un studiju programmas, kuras īsteno Eiropas Savienības programmu un starpvalstu līgumos paredzētās sadarbības ietvaros; 2) vienu piekto daļu no studiju programmas kredītpunktu apjoma var īstenot Eiropas Savienības oficiālajās valodās, ievērojot, ka šajā daļā nevar ietilpt gala un valsts pārbaudījumi, kā arī kvalifikācijas, bakalaura un maģistra darba izstrāde; 3) studiju programmas, kuru īstenošana svešvalodā ir nepieciešama studiju programmas mērķu sasniegšanai, atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas; 4) Eiropas Savienības oficiālajās valodās drīkst īstenot kopīgās studiju programmas.

Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa paredz noteikumus, kuri sašaurina privāto augstskolu tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās un ar kuriem privātajām augstskolām turpmāk jāreķinās, plānojot savu komercdarbību augstākās izglītības jomā. Atbilstoši Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punktam privātās augstskolas no 2019. gada 1. janvāra vairs nevarēja uzņemt studējošos studiju programmās, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas prasībām. Taču attiecībā uz jau uzņemtajiem studējošajiem tika noteikts pārejas periods, kurā pabeidzama studiju programmas īstenošana. Tas nozīmē, ka privātās augstskolas vairs nevar īstenot studiju programmas tādā valodā, kas neatbilst minētajām prasībām, un tādējādi gūt ekonomisko labumu. Tātad Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ietekmē privāto augstskolu tiesības veikt komercdarbību, sniedzot augstākās izglītības pakalpojumus.

Arī Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertais regulējums ierobežo uzņēmējdarbības brīvību tiem citu dalībvalstu pilsoņiem, kuri pirms minēto normu spēkā stāšanās izmantojuši šo brīvību un nodibinājuši Latvijā augstskolas, kas piedāvā izglītības programmu kādā citā, nevis latviešu valodā. Šiem pilsoņiem savas izglītības programmas būs jāpielāgo Augstskolu likuma prasībām, un tas var radīt ievērojamas izmaksas, tostarp saistībā ar lielu daļu to administratīvā personāla un mācītbspēku (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 "Boriss Cilevičs" 64. punktu*).

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežoja to privāto augstskolu, kuras jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus, tiesības veikt uzsākto komercdarbību uz licences pamata.

Tātad Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ierobežo Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertās privāto augstskolu tiesības uz īpašumu kopsakarā ar Satversmes 1. pantā ietverto tiesiskās palāvības aizsardzības principu un tiesvedība lietā ir turpināma.

28. Lai izvērtētu Satversmes 105. panta pirmajos trijos teikumos ietvertā pamattiesību ierobežojuma satversmību, jānoskaidro, vai:

1) pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu;

2) šim ierobežojumam ir leģitīms mērķis;

3) šis ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 15. punktu*).

29. Izvērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai apstrīdētās normas:

1) ir pieņemtas, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;

2) ir izsludinātas un publiski pieejamas atbilstoši normatīvo aktu prasībām;

3) ir pietiekami skaidri formulētas, lai persona varētu izprast no tām izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt to piemērošanas sekas (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 7. janvāra sprieduma lietā Nr. 2021-06-01 16. punktu*).

Pamattiesību ierobežojumam jābūt noteiktam tādā likumdošanas procesā, kas atbilst labas likumdošanas principam (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 15. punktu*).

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts

ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 31. punktu*).

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

30. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2022. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2021-23-01 20. punktu*).

Pieteikuma iesniedzējs atzīst, ka Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertajam ierobežojumam ir leģitīmi mērķi – valsts valodas lietojuma veicināšana un nacionālās identitātes saglabāšana. Arī Saeima norāda, ka minētās normas ir vērstas uz valsts valodas lietojuma stiprināšanu, proti, šajās normās ietvertu ierobežojumu mērķis ir demokrātiskas iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība.

Satversme latviešu valodai nosaka valsts valodas statusu un piešķir konstitucionālu vērtību. Satversmes 4. pants ir viens no tiem pantiem, kuri veido konstitucionālo pamatu, nosakot Latvijas valsts iekārtas politiski juridisko raksturu. Tātad latviešu valoda ir Latvijas vienotā demokrātiskas sabiedrības diskursa valoda. Satversmes ievads atklāj vērtības, kas ir iekļaujošas demokrātiskas sabiedrības veidošanas pamats, un latviešu valoda ir viena no šīm vērtībām. Latviešu valoda ir neatņemama Latvijas valsts konstitucionālās identitātes sastāvdaļa (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.1. un 24.2. punktu*).

Latvijas piederība Eiropas kultūrtelpai ir apliecināta Satversmes ievadā, un Latvijas identitāti šajā telpā veido citstarp latviešu valoda. Latviešu valoda kā valsts valoda piešķir Latvijas valstij noteiktu – un tieši latvisku – nacionāli kulturālo identitāti. Atbilstoši nacionālas valsts principam valstij ir pienākums ar visiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām pildītu savu valsts valodas funkciju – būtu par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās

līdzdalības valodu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 16. punktu*). Kopēja valoda veido kopēju pasaules redzējumu, informācijas un diskusiju telpu, kas nepieciešama, lai demokrātiskā sabiedrībā pieņemtu lēmumus un savstarpēji sadarbotos. Tā ir valsts valodas statusa jēga un vienlaikus obligāts priekšnoteikums saliedētai sabiedrībai un labi funkcionējošai demokrātijai (*sk.: Levits E. Valsts valodas statuss valstij un pilsoņiem ir jāīsteno ikdienā. Grām.: Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985–2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 799. lpp.*).

Prasme brīvi lietot valsts valodu ir nepieciešama ikvienam Latvijas sabiedrības loceklim, lai tas varētu efektīvi līdzdarboties valsts demokrātiskajos procesos. Indivīdam, kas prot valsts valodu, ir iespēja salīdzināt un kritiski izvērtēt iegūto informāciju un kvalitatīvi piedalīties publiskajā diskursā, kas ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības sastāvdaļa (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*). Līdz ar to ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot šis valsts valoda, turklāt tādā līmenī, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties demokrātiskās valsts dzīvē. Sabiedrības locekļi, kas izprot un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, ir demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Ievērojot to, ka latviešu valoda ir neatņemama konstitucionālās identitātes sastāvdaļa un sabiedrības kopējā saziņas un demokrātiskās līdzdalības valoda, kā arī to, ka globalizācijas apstākļos Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un līdz ar to pamatnācijas pastāvēšana un attīstība, latviešu valodas kā valsts valodas lietošanas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par demokrātiskas valsts iekārtas apdraudējumu (*sal. sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu*). Tādējādi regulējums, kas paredz valsts valodas stiprināšanu, aizsargā demokrātisku valsts iekārtu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*).

Turklāt ar Satversmes 4. pantu ir nostiprinātas Latvijas valstspiederīgo tiesības savstarpējā saziņā lietot latviešu valodu (*sk. Satversmes tiesas 2001. gada*

21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu). Tādējādi ikvienam Latvijas valstspiederīgajam ir tiesības arī privātajā saziņā lietot valsts valodu. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atzinusi, ka valsts, nosakot valodai valsts valodas statusu, uzņemas garantēt tās valstspiederīgajiem šīs valodas lietošanu privātajā un publiskajā sfērā (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 7. decembra sprieduma lietā “Mentzen v. Latvia”, pieteikums Nr. 71074/01*). Latvijas valstspiederīgo tiesības brīvi lietot valsts valodu jebkurā dzīves jomā visā valsts teritorijā veicina ne vien pie valstsnācijas piederošo, bet arī pie citām tautībām piederošo valsts valodas prasme (sal. sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 16. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā atzīts, ka pamattiesību ierobežojumus var attaisnot ar konstitucionālās identitātes un valsts valodas aizsardzības apsvērumiem (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 7. decembra sprieduma lietā “Mentzen v. Latvia”, pieteikums Nr. 71074/01*, un *2022. gada 9. jūnija sprieduma lietā “Savickis and Others v. Latvia”, pieteikums Nr. 49270/11, 198. punktu*). Eiropas Savienība saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienību 4. panta 2. punktu respektē dalībvalstu nacionālo identitāti, kas ietver arī attiecīgās dalībvalsts oficiālās valodas aizsardzību (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2011. gada 12. maija sprieduma lietā C-391/09 “Runevič-Vardyn un Wardyn” 86. punktu* un *2013. gada 16. aprīļa sprieduma lietā C-202/11 “Las” 26. punktu*). Eiropas Savienības Tiesa ir secinājusi, ka mērķis veicināt un stimulēt kādas no dalībvalsts oficiālajām valodām lietojumu ir uzskatāms par leģitīmu mērķi, lai ierobežotu Līguma par Eiropas Savienības darbību 49. pantā nostiprināto brīvību veikt uzņēmējdarbību. Tā ir dalībvalstu nacionālās identitātes izpausme (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 “Boriss Cilevičs” 68., 70. un 83. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts pieņemts kopsakarā ar citām normām, kas paredz pakāpenisku pāreju uz izglītību valsts valodā (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 12. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 32. punktu*). Valsts valodas lietošana izglītības sistēmā ir pamats personas turpmākajām iespējām pilnvērtīgi lietot valsts valodu un tādējādi

iekļauties sabiedrībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu*). Izglītība ir ļoti svarīga valsts valodas aizsardzības un lietojuma veicināšanas politikas īstenošanā (*sk. Eiropas Savienības Tiesas 1989. gada 28. novembra sprieduma lietā C-379/87 “Groener” 20. punktu*). Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts uzliek privātajām augstskolām pienākumu izmantot valsts valodu studiju procesā. Tādējādi tiek stiprināta valsts valodas loma augstākajā izglītībā un aizsargāta demokrātiska valsts iekārta. Tāpat Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, paredzot valsts valodas izmantošanu studiju procesā, veicina valsts valodas lietošanas prasmes un ir vērsti uz to, lai aizsargātu Latvijas valstspiederīgo tiesības lietot valsts valodu.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas un citu personu tiesību aizsardzība.

31. Noskaidrojot, vai apstrīdētajā normā ietvertais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa pārbauda, vai:

- 1) ierobežojums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) ierobežojums ir nepieciešams leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 3) labums, ko gūst sabiedrība no noteiktā ierobežojuma, ir lielāks par indivīdam nodarīto kaitējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tajā ietvertais pamattiesību ierobežojums neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam un ir prettiesiska (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 17. punktu*).

32. Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 7. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-01-01 13. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā noteiktais pamattiesību ierobežojums veicināja valsts valodas lietošanu augstākajā izglītībā. Tā rezultātā privātajās augstskolās studējošie lieto valsts valodu ikdienā studiju procesā un izkopj un nostiprina tās lietošanas prasmes. Tādējādi Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts uzlabo studējošo valsts valodas prasmi, kā arī stiprina latviešu valodas lomu augstākajā izglītībā un palīdz izkopt tās lietojumu dažādās zinātnes nozarēs. Līdz ar to ikvienai personai tiek nodrošināta iespēja pilnvērtīgi piedalīties valsts un sabiedrības demokrātiskajos procesos, veicināta nacionālās zinātnes attīstība un aizsargātas Latvijas valstspiederīgo tiesības savstarpējā saziņā lietot valsts valodu.

Arī Eiropas Savienības Tiesa atzina, ka normas, kas augstskolām uzliek pienākumu principā lietot valsts valodu, sekmē minētās valodas lietojumu visā attiecīgajā iedzīvotāju kopumā un nodrošina, ka šī valoda tiek lietota arī universitātes līmeņa mācībās (sk. *Eiropas Savienības Tiesas 2022. gada 7. septembra sprieduma lietā C-391/20 "Boriss Cilevičs" 74. punktu*).

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir piemērots leģitīmo mērķu sasniegšanai.

33. Pārbaudot to, vai izraudzītie līdzekļi ir nepieciešami leģitīmā mērķa sasniegšanai, Satversmes tiesa izvērtē, vai leģitīmo mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi (sk., *piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 6. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020-31-01 19. punktu*).

33.1. Pieteikuma iesniedzējs norādījis vairākas alternatīvas, kas, pēc tā ieskatiem, ļautu sasniegt leģitīmos mērķus ar saudzējošākiem līdzekļiem. Viena no šādām alternatīvām esot šāda – piešķirt privātajai augstskolai tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās, ja tā vienlaikus nodrošina līdzvērtīgas studiju programmas pieejamību valsts valodā.

Kā norādīts šā sprieduma 30. punktā, ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot šīs valsts valoda – sabiedrības kopējā saziņas un

demokrātiskās līdzdalības valoda. Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā noteiktais privāto augstskolu tiesību uz īpašumu ierobežojums ir vērsts uz to, lai studiju process pamatā notiktu valsts valodā, izņemot šajā normā paredzētos izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā. Ja papildus jau Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā noteiktajiem izņēmumiem no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā tiktu pieļauts tas, ka jebkuru studiju programmu var īstenot svešvalodā ar nosacījumu, ka augstskola īsteno līdzvērtīgu studiju programmu arī valsts valodā, tad netiktu nodrošināta studējošo pieteikšanās uz valsts valodā īstenojamām studiju programmām. Proti, pastāvētu iespēja, ka studiju process pamatā notiek svešvalodās. Tātad šāda alternatīva neveicinātu to, ka Latvijas valstspiederīgie studētu valsts valodā, izkopjot savas valsts valodas prasmes, un nestiprinātu valsts valodas lomu augstākajā izglītībā tādā pašā kvalitātē. Līdz ar to leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē un šis līdzeklis nav uzskatāms par alternatīvu leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekli.

33.2. Pieteikuma iesniedzējs norādījis arī citu alternatīvu līdzekli, proti, ka pienākumu veidot studiju programmas valsts valodā varētu sasaistīt ar valsts budžeta finansējuma piešķiršanu, tādējādi nodrošinot to, ka studiju programmas valsts valodā būtu lētākas, vairāk pieejamas un populārākas.

Minētā alternatīva pēc būtības paredz valsts budžeta finansējuma piešķiršanu privātajām augstskolām. Valsts budžeta finansējumu saņem valsts augstskolas, taču privātās augstskolas pamatā tiek finansētas no privātajiem līdzekļiem. Privātās augstskolas valsts budžeta finansējumu var saņemt tikai izņēmuma gadījumos, piemēram, tad, ja privātā augstskola īsteno tādu studiju programmu, ko valsts augstskolas nepiedāvā (*sk. Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 7. sēj. 24.–25. lp.*).

Ja izvirzīto leģitīmo mērķi var sasniegt ar tādiem līdzekļiem, kas personas tiesības ierobežo mazāk, bet vienlaikus prasa nesamērīgi lielu ieguldījumu no valsts un sabiedrības, tad nevar uzskatīt, ka valstij būtu pienākums šādu līdzekli izvēlēties (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. oktobra sprieduma lietā*

Nr. 2009-113-0106 19.2. punktu). Tādēļ Satversmes tiesa nevar atzīt, ka valsts budžeta finansējuma piešķiršana privātajām augstskolām būtu saudzējošāks līdzeklis.

33.3. Pieteikuma iesniedzējs kā saudzējošāku līdzekli norādījis arī tiesības īstenot studiju programmas svešvalodā tālmācības formā ārvalstu studējošajiem.

Laikā, kad bija spēkā Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, tālmācība kā studiju programmas īstenošanas forma jau pastāvēja (sk. *Izglītības likuma 8. pantu, Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumu Nr. 795 “Studiju programmu licencēšanas noteikumi” 12.6. apakšpunktu un pielikumu un Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 7. sēj. 12. lp.*). Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā ietvertais studiju programmas īstenošanas valodas tiesiskais regulējums bija piemērojams visām studiju programmu īstenošanas formām, tostarp tālmācībai (sk. *Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 7. sēj. 12. lp.*). Minētā norma paredzēja, ka Eiropas Savienības oficiālajās valodās var īstenot studiju programmas, kuras apgūst ārvalstu studējošie. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēja norādītais saudzējošākais līdzeklis, ciktāl tas attiecas uz Eiropas Savienības oficiālajām valodām, privātajām augstskolām jau bija pieejams Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta spēkā esības laikā.

Tomēr Satversmes tiesai jāpārliedz arī par to, vai tiesības īstenot studiju programmas tālmācības formā citās svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, nebija saudzējošāks līdzeklis, kādu likumdevējs varēja noteikt, proti, vai Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punktu nevarēja attiecināt arī uz tām valodām, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas.

Satversmes tiesas ir jau atzinusi, ka Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas 1. punkts nav interpretējams tādējādi, ka studiju programmās, kuras ārvalstu studējošie apgūst Latvijā, drīkstētu uzņemt Latvijas valstspiederīgos (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 12. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 28.1. punktu*). Tomēr Satversmes tiesa ir atzinusi arī to, ka tiesību normu nevar

izprast ārpus tās piemērošanas prakses (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2017-16-01 16.2. punktu*). No lietas materiāliem izriet, ka līdz Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 pieņemšanai minētā norma tika interpretēta tādējādi, ka studiju programmās, kuras apgūst ārvalstu studējošie, varēja uzņemt arī Latvijas valstspiederīgos. Vairākas augstskolas šādu praksi arī esot īstenojušas (*sk. Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 3. sēj. 15. lp.*). Līdz ar to arī Latvijas valstspiederīgie studiju programmas, kuras tiktu īstenotas tālmācības formā un kuras apgūtu ārvalstu studējošie, varētu apgūt svešvalodās. Šāds alternatīvs līdzeklis nestiprinātu valsts valodas lomu augstākajā izglītībā tādā pašā kvalitātē, jo Latvijas valstspiederīgie studiju procesā mazāk izmantotu valsts valodu. Tātad leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē un šis līdzeklis nav uzskatāms par alternatīvu leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekli.

33.4. Satversmes tiesai jāizvērtē ne vien tie alternatīvie līdzekļi, uz kuriem norādījuši lietas dalībnieki, bet arī pašai jāpārlicinās, ka nepastāv vēl citi, saudzējošāki līdzekļi.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka pastāv alternatīvs, privāto augstskolu tiesības mazāk ierobežojošs leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzeklis un tas ir šāds – piešķirt tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās tām augstskolām, kuru īstenotās studiju programmas sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus, un paredzēt izņēmumus no vispārējā Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas regulējuma, piemēram, atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteikta līmeņa studijās (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 35. punktu*).

No lietas materiāliem izriet, ka privātās augstskolas studiju programmas īstenoja latviešu, angļu un krievu valodā (*sk. Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 3. sēj. 9. lp.*).

Latvija ir piederīga Eiropas kultūrtelpai, un viena no šīs telpas valodām ir angļu valoda. Tā ir arī viena no Eiropas Savienības oficiālajām valodām un

starptautiskā zinātnes valoda (sk., piemēram, *Kārļa Šadurska viedokli 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 3. sēj. 85.–86. lp.*). Augstākā izglītība var tikt raksturota kā “tilts” starp izglītību un zinātnisko pētniecību (sk. *Satversmes tiesas 2020. gada 12. jūnija sprieduma lietā Nr. 2019-12-01 25.1. punktu*). Saeima norādījusi, ka tā noteica izņēmumus no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā tieši attiecībā uz Eiropas Savienības oficiālajām valodām, jo Latvija ir Eiropas Savienības dalībvalsts un iesaistījās Eiropas Savienības izglītības politikas veidošanā un īstenošanā, kas veicināja augstskolu līdzdalību dažādu studiju programmu īstenošanā (sk. *Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 37. lp.*). Līdzīgi arī Izglītības un zinātnes ministrija paudusi viedokli, ka Latvija kā Eiropas Savienības dalībvalsts atbalsta Eiropas kultūrtelpas stiprināšanu (sk. *Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli lietas materiālu 2. sēj. 13.–14. lp.*).

Tiesiskais regulējums, kas papildus esošajiem izņēmumiem no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā paredzētu piešķirt tiesības īstenot studiju programmas Eiropas Savienības oficiālajās valodās tām augstskolām, kuru īstenotās studiju programmas sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus, un paredzētu izņēmumus no vispārējā Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas regulējuma, piemēram, atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteikta līmeņa studijās, stiprinātu Eiropas Savienības oficiālo valodu prasmes un Latvijas piederību Eiropas kultūrtelpai, kā arī mazāk ierobežotu privāto augstskolu tiesības uz īpašumu. Likumdevējs nav apsvēris iespēju izmantot šādu alternatīvu līdzekli. Likumdevējam, vienlaikus ievērojot nepieciešamību aizsargāt valsts valodu, būtu jāsekmē Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi, lai Latvijas valsts un sabiedrība spētu pilnvērtīgi iesaistīties Eiropas kultūrtelpā, proti, Eiropas izglītības un zinātnes telpā. Tātad Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, ciktāl šīs normas attiecās uz Eiropas Savienības oficiālajām valodām, nebija nepieciešami leģitīmo mērķu sasniegšanai, līdz ar to arī nebija samērīgi un nenodrošināja harmoniju ar Eiropas Savienības tiesībām.

Tomēr Satversmes tiesa vērs uzmanību uz to, ka angļu valodas popularitāte un lietojums strauji pieaug (sk.: *Latviešu valodas aģentūra. Valodas situācija*

Latvijā 2016–2020. Pieejams: valoda.lv). Valsts valodas politikas pamatnostādnēs 2021.–2027. gadam, kas izstrādātas, pamatojoties uz datiem par 2015.–2020. gadu, norādīts, ka angļu valodas straujā izplatība daudzās sabiedrības dzīves jomās pasaulē un Latvijā, sabiedrības un indivīdu pārliecība par angļu valodas nepieciešamību, angļu valodas valdošās pozīcijas interneta vidē ietekmē jauniešu komunikācijas paradumus un mazina latviešu valodas lietojuma un apguves pievilcību (*sk. Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 601 “Par valsts valodas politikas pamatnostādnēm 2021.–2027. gadam”*). Līdz ar to likumdevējam jārada tāds tiesiskais regulējums, kas saglabātu valsts valodas lomu augstākajā izglītībā, vienlaikus veicinot augstākās izglītības un zinātnes attīstību Eiropas kultūrtelpā.

Tātad Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, ciktāl šīs normas attiecās uz studiju programmu īstenošanu privātajās augstskolās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, neatbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

34. Satversmes tiesai jāpārlicinās arī par to, vai tiesību īstenot studiju programmas svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, piešķiršana tām augstskolām, kuru īstenotās studiju programmas sasniegušas noteiktus kvalitātes kritērijus, un izņēmumi no vispārējā Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas regulējuma, piemēram, atsevišķās zinātnes nozarēs vai noteikta līmeņa studijās, kuri pieļautu šādu svešvalodu lietojumu, būtu atzīstami par alternatīvu leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekli. Kā jau tika minēts, cita svešvaloda, kura nav Eiropas Savienības oficiālā valoda un kurā privātās augstskolas īstenoja savas studiju programmas, bija krievu valoda (*sk. šā sprieduma 33.4. punktu*). Studiju programmās, kas tika īstenotas krievu valodā, lielākā daļa studējošo bijuši Latvijas valstspiederīgie (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 40. lp.; sk. arī Kārļa Šadurska un Tieslietu ministrijas viedokli 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 3. sēj. 42. un 84. lp.*).

Latvijas vēsturiskajā kontekstā valsts valodas jautājumus nedrīkst skatīt atrauti no padomju okupācijas režīma īstenotās politikas un tās rezultātā izveidojušās sarežģītās etnodemogrāfiskās situācijas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. punktu*). Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa pret Latviju ierosinātajās lietās ņem vērā vēsturisko kontekstu, tostarp okupācijas laiku, norādot, ka Konvencijā ietvertās tiesības nevar tikt interpretētas un piemērotas vakuumā (*sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2006. gada 16. marta spriedumu lietā “Ždanoka v. Latvia”, pieteikums Nr. 58278/00; 2013. gada 1. oktobra spriedumu lietā “Likvidējamā p/s Selga and Vasiļevska v. Latvia”, pieteikums Nr. 17126/02 u. c., un 2022. gada 9. jūnija spriedumu lietā “Savickis and Others v. Latvia”, pieteikums Nr. 49270/11*).

Padomju okupācijas režīma politika bija vērsta uz latviešu nācijas identitātes un valstsgribas salaušanu, un tajā nozīmīga loma bija latviešu valodas pozīciju vājināšanai, piespiedu rusifikācijai un krievu valodas dominējošā statusa sekmēšanai. Šīs politikas rezultātā latviešu valodas zināšanas un lietojums bija ievērojami sarucis (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 3. punktu*). Tāpat valodu lietojums kļuva par aktuālu jautājumu arī okupācijas varas veicinātās migrācijas dēļ. Saziņas jautājums tika atrisināts, īstenojot piespiedu rusifikāciju, veicinot to, ka ikdienas saziņā tiek lietota krievu valoda, kā arī uzspiežot tās lietošanu valsts iestādēs. Izglītības jomā piespiedu rusifikācija tika realizēta, īpašu uzmanību veltot krievu valodas apguvei un lietošanai izglītības procesā. Tādējādi pēc valodas lietojuma sabiedrībā, tostarp izglītības sistēmā, ilgstoši tika privileģēta krievu valoda un tās izplatība visā sabiedrībā strauji palielinājās (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*).

Arī vairāk nekā trīsdesmit gadus pēc neatkarības atgūšanas novērojama nepieciešamība novērst padomju okupācijas sekas, jo sabiedrībā tās konkrētajā attīstības stadijā ievērojama Latvijas valstspiederīgo daļa nepārzina latviešu valodu pietiekamā līmenī, lai spētu pilnvērtīgi iekļauties sabiedrības dzīvē, komunicējot ar valsti un pārējiem sabiedrības locekļiem, vai izvēlas to nelietot.

Publiskajā vidē latviešu valodu mazākumtautību pārstāvji 2019. gadā lietoja apmēram 39 % situāciju. Privātajā saziņā – saziņā ar svešiem cilvēkiem uz ielas – tie bijuši 50 % (sk. *Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 601 "Par valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam"*). Atbilstoši Latviešu valodas aģentūras datiem 2019. gadā par latviešu valodas prasmes pašvērtējumu respondentiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valoda, 5 % respondentu atzina, ka neprot latviešu valodu, bet 26 % – ka prot vāji vai ļoti vāji (sk.: *Latviešu valodas aģentūra. Valodas situācija Latvijā 2016–2020. Pieejams: valoda.lv*).

Valsts valodas politikas pamatnostādņēs 2021.–2027. gadam norādīts, ka ir nepietiekama valodas vide latviešu valodas lietojumam – nenovēršamas padomju okupācijas sekas sabiedrības lingvistiskajā uzvedībā, tostarp krievu valodas nepamatota pieprasīšana darba ņēmējiem, kas rada lingvistisko diskrimināciju darba tirgū (sk. *Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 601 "Par valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam"*). Turklāt pastāvošais latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķirums neveicina sabiedrības saliedētību un demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzību (sk.: *Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojums, 2016. Pieejams: president.lv*).

Saeima norāda, ka nepieciešamība stiprināt un aizsargāt latviešu valodas lietojumu joprojām nav zaudējusi aktualitāti un valstij jāturpina veikt šā mērķa sasniegšanai nepieciešamās darbības (sk. *Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 55. lp.*). Ņemot vērā Latvijas vēsturisko pieredzi, to, ka pašlaik latviešu valodas kā valsts valodas prasmes un lietojums nav pietiekams un pāreja uz izglītību valsts valodā vēl nav pabeigta, Satversmes tiesa secina, ka valstij nepieciešams veikt pozitīvus pasākumus un pastiprināti aizsargāt valsts valodas lietojumu.

Tāds tiesiskais regulējums, kas ierobežo svešvalodu lietojumu studiju procesā, gan var ietekmēt mazākumtautību tiesību aizsardzību. No Satversmes 114. panta izriet mazākumtautību tiesības attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību, kā arī mazākumtautības identitātes saglabāšanos un attīstību

(sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 15.2. punktu). Izglītība ir būtiska mazākumtautību identitātes, kuru pamatā veido valoda un kultūra, saglabāšanai (sk.: *The Framework Convention for the Protection of National Minorities: a Useful Pan-European Instrument*. Antwerp: Intersentia, 2008, pp. 174–177). Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā bija ietverts izņēmums, kas ļāva īstenot studiju programmas svešvalodās un izsniegt valsts atzītus diplomus par to pabeigšanu, ja tas bija nepieciešams studiju programmas mērķu sasniegšanai atbilstoši Latvijas Republikas izglītības klasifikācijai šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas. Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa paredzēja izņēmumu no pienākuma studiju programmu īstenot valsts valodā un nodrošināja uz mazākumtautību identitātes saglabāšanu vērstu studiju programmu īstenošanas iespējas.

Kā jau norādīts šā sprieduma 30. punktā, valsts valodas stiprināšanas nolūkā ir būtiski veicināt tās lietošanu. Ja papildus Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā noteiktajiem izņēmumiem no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā tiktu pieļauts, ka studiju programmas tiek īstenotas krievu valodā, pamatojoties uz studiju programmu kvalitātes vērtējumu un izņēmumiem atsevišķās studiju nozarēs vai līmeņos, tad Latvijas valstspiederīgie, tostarp tie, kuru valsts valodas zināšanas nav pietiekamas, studiju procesā vairāk izmantotu krievu valodu, bet mazāk – valsts valodu. Šāda situācija veicinātu mazākumtautību segregāciju un vājinātu valsts valodas lomu visās sabiedrības jomās, tostarp augstākajā izglītībā, kā arī nestiprinātu Latvijas piederību Eiropas kultūrtelpai. Līdz ar to leģitīmie mērķi netiktu sasniegti tādā pašā kvalitātē un šis līdzeklis nav uzskatāms par alternatīvu leģitīmo mērķu sasniegšanas līdzekli.

Tātad nepastāv citi, saudzējošāki līdzekļi, ar kuriem pamattiesību ierobežojuma, ciktāl tas attiecas uz svešvalodām, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, leģitīmos mērķus būtu iespējams sasniegt tādā pašā kvalitātē.

35. Turpmākajā šā sprieduma daļā par Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem izvērtējams tikai tas, vai ierobežojums studiju programmu īstenošanai svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, ir samērīgs.

Lai izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jāpārlicinās arī par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežošanas rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro, kurai no līdzsvarojamām interesēm būtu piešķirama prioritāte (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2021. gada 27. maija sprieduma lietā Nr. 2020-49-01 29. punktu*).

Likumdevēja uzdevums, nosakot valodu, kādā īstenojamas studiju programmas privātajās augstskolās, bija līdzsvarot privāto augstākās izglītības iestāžu tiesības veikt komercdarbību un to tiesisko paļāvību ar nepieciešamību stiprināt valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā. Līdz ar to Satversmes tiesai jāpārbauda, vai ar Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu ir panākts taisnīgs līdzsvars starp šīm tiesībām un interesēm.

35.1. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka nepastāv tādas sabiedrības intereses, kas pamatotu tik būtisku privāto augstskolu tiesību ierobežojumu, proti, vispārēju aizliegumu īstenot studiju programmas svešvalodās. Likumdevējs neesot panācis taisnīgu līdzsvaru, jo privātās augstskolas vairs nevarēšot īstenot studiju programmas svešvalodās un tām attiecīgās studiju programmas nāksoties slēgt. Savukārt Saeima norāda, ka vajadzība pēc mērķtiecīgas valsts valodas aizsardzības politikas nav zudusi vai zaudējusi savu aktualitāti un valsts valodas statusa un zināšanu saglabāšana un nostiprināšana ir jāveicina ar aktīvām darbībām. Turklāt privātās augstskolas esot tiesīgas turpināt veikt komercdarbību un tām neesot pilnībā aizliegts īstenot studiju programmas svešvalodās.

Satversmes tiesai jāizvērtē, cik būtiski Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts ietekmējuši privāto augstskolu komercdarbību, tādējādi pārbaudot, vai ir panākts taisnīgs līdzsvars starp tiesībām veikt komercdarbību un nepieciešamību stiprināt valsts valodas lietojumu

augstākajā izglītībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. 2019-05-01 17.2. un 24.3. punktu un Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2018. gada 8. oktobra sprieduma lietā “O’Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland”, pieteikums Nr. 44460/16, 116.–129. punktu).*

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa privāto augstskolu tiesības īstenot studiju programmas svešvalodās ierobežo, nosakot konkrētus gadījumus, kādos tas ir pieļaujams. Tomēr Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa neatņem privātajai augstskolai tiesības darboties augstākās izglītības tirgū. Proti, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa neatceļ augstskolas akreditāciju, un augstskola var turpināt savu darbību. Privātās augstskolas joprojām varēs īstenot studiju programmas svešvalodās, ja tas nepieciešams studiju programmas mērķu sasniegšanai, šādās izglītības programmu grupās: valodu un kultūras studijas, valodu programmas.

No lietas materiāliem izriet, ka neviena privātā augstskola nav pārtraukusi savu darbību pēc Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta spēkā stāšanās. Tāpat neviena privātā augstskola nav īstenojusi pilnīgi visas studiju programmas tikai tādā valodā, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā noteiktajām prasībām. Proti, privātās augstskolas jau īstenoja studiju programmas valsts valodā vai tādā svešvalodā, kas atbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai. Tāpat privātās augstskolas studiju programmas pārsvarā īstenoja vairākās valodās, piemēram, latviešu, angļu un krievu valodā. Tātad šīs studiju programmas nebija jāslēdz un bija iespējams tās arī turpmāk īstenot valodā, kas atbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai. Pēc Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta spēkā stāšanās augstskolas vērsušās Akadēmiskās informācijas centrā, lai esošajām studiju programmu licencēm pievienotu vēl vienu studiju programmas īstenošanas valodu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 1. sēj. 59. lp., Izglītības un zinātnes ministrijas viedokli 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 3. sēj. 9. lp. un 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 7. sēj. 10., 16.–17. lp.*).

Vērtējot Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta ietekmi uz privāto augstskolu veikto komercdarbību, svarīgi ņemt vērā,

ka privātās augstskolas, tāpat kā valsts augstskolas, ietilpst vienotā augstākās izglītības telpā, tostarp izsniedz valsts atzītus diplomus, un tādēļ nav pieļaujama to norobežošanās no valstiski svarīga uzdevuma – valsts valodas stiprināšanas – veikšanas (sk. *Inas Druvietes viedokli lietas materiālu 2. sēj. 58. lp. un Kārļa Šadurska viedokli 2020. gada 23. aprīļa tiesas sēdes stenogrammā lietas materiālu 3. sēj. 83. lp.*). Valsts valoda kā nemateriāla vērtība un daļa no valsts konstitucionālās identitātes var būt prioritāra salīdzinājumā ar indivīda tiesībām gūt ekonomisko labumu.

Lai persona vēlētos un varētu piedalīties sabiedrības dzīvē, tai ir nepieciešamas atbilstošas valsts valodas zināšanas. Valsts valoda nodrošina valsts funkcionēšanu un personu iekļaušanos sabiedrības dzīvē (*sal. sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. punktu*). Pie mazākumtautībām piederošo personu spēja brīvi komunicēt par jebkuru jautājumu valsts valodā ir neatsverama demokrātiskās valsts iekārtas saglabāšanas kontekstā un vienlīdz nozīmīga gan pašām pie mazākumtautībām piederošajām personām, gan arī sabiedrībai kopumā, jo, pateicoties šai spējai, visi sabiedrības locekļi varētu brīvi komunicēt savā starpā un arī komunicēt ar valsti (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 22.2. punktu*). Tomēr Latvijā valsts valodas situāciju joprojām ietekmē padomju okupācijas laikā piekoptās piespiedu rusifikācijas sekas. Latviešu valodas pozīcijas vairākās sociolingvistiskās funkcijās pašlaik neatbilst valsts valodas statusam, un tas skaidrojams galvenokārt ar krievu valodas runātāju lingvistisko pašpietiekamību un tās plašo izplatību informatīvajā telpā (*sal. sk. Inas Druvietes viedokli lietas materiālu 2. sēj. 60. lp.*). Ņemot vērā šos apstākļus, Satversmes tiesa atzīst, ka likumdevējs ir nodrošinājis taisnīgu līdzsvaru starp tiesībām veikt komercdarbību, īstenojot licencētas un akreditētas studiju programmas svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, un nepieciešamību stiprināt valsts valodas lietojumu augstākajā izglītībā.

35.2. Satversmes tiesai jāpārlicinās arī par to, vai likumdevējs ir līdzsvarojis sabiedrības intereses un privāto augstskolu tiesisko paļāvību. Pieteikuma iesniedzējs norāda, ka Augstskolu likuma pārejas noteikumu

49. punkts nenodrošināja saudzējošu pāreju uz jauno regulējumu privātajām augstskolām, kas jau sniedza augstākās izglītības pakalpojumus. Proti, minētajā punktā noteiktais pārejas periods esot nesamērīgi īss, jo pārtraucot akreditētu programmu darbību un studējošo uzņemšanu tajās. Savukārt Saeima uzskata, ka ir nodrošinājusi saudzējošu vairākus gadus ilgu pārejas periodu, kurā augstskolām ir tiesības turpināt to studējošo apmācību svešvalodā, kuri jau bija uzņemti studiju programmās.

Tiesiskās palāvības aizsardzības princips ir saistīts ar tiesiskās drošības principu un nodrošina tā pieprasīto stabilitāti, aizliedzot nekonsekventu valsts rīcību. Šis princips nozīmē, ka indivīds var paļauties uz to, ka valsts rīkojas tiesiski un konsekventi, savukārt valstij ir jāaizsargā tai dāvētā uzticēšanās. Tiesiskās palāvības aizsardzības princips neizslēdz to, ka indivīda reiz iegūtās tiesības var tikt grozītas tiesiskā veidā. Proti, šis princips nedod pamatu ticēt, ka reiz noteiktā tiesiskā situācija nekad nemainīsies, bet gan pieļauj un noteiktos apstākļos pat pieprasa pastāvošā tiesiskā regulējuma grozīšanu. Pretējā gadījumā valsts nevarētu pienācīgi reaģēt uz mainīgajiem dzīves apstākļiem (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2020-26-0106 10.2. un 22.2.1. punktu*). Tomēr, grozot tiesisko regulējumu, valstij jāņem vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt radusies palāvība. Tiesiskās palāvības aizsardzības princips prasa, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas palāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 4. punktu*).

Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts pēc būtības nosaka divu pakāpju pārejas periodu jaunā regulējuma pakāpeniskai piemērošanai. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts tika pieņemti 2018. gada 21. jūnijā. No 2019. gada 1. janvāra, kad minētās normas stājās spēkā, privātās augstskolas vairs nedrīkstēja uzņemt jaunus studējošos studiju programmās, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas prasībām. Taču šādas programmas drīkstēja īstenot līdz 2022. gada 31. decembrim. Tādējādi privātās augstskolas vēl sešus mēnešus pēc Augstskolu likuma 56. panta trešās

daļas un pārejas noteikumu 49. punkta pieņemšanas drīkstēja uzņemt jaunus studējošos jaunajam regulējumam neatbilstošajās studiju programmās un vēl trīs gadus – turpināt tās īstenot jau uzņemtajiem studējošajiem.

Ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem Augstskolu likumā, kuri stājās spēkā 2021. gada 1. maijā, likumdevējs pagarināja pārejas periodu, kurā privātās augstskolas drīkst turpināt tādu studiju programmu īstenošanu, kuras neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā ietvertajiem noteikumiem par studiju programmas īstenošanas valodu, par trim gadiem, tas ir, līdz 2025. gada 31. decembrim. Attiecīgā likumprojekta anotācijā norādīts: lai nodrošinātu, ka tie studējošie, kuri uzsākuši studijas, varētu samērīgā termiņā tās pabeigt un iegūt diplomu par augstāko izglītību, ir nepieciešams pagarināt studiju pabeigšanas termiņu (*sk. likumprojekta “Grozījumi Augstskolu likumā” (Nr. 1019/Lp13) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojumu (anotāciju)*). Tas nozīmē, ka šobrīd privātās augstskolas ir tiesīgas īstenot esošās studiju programmas svešvalodās sešus gadus kopš Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas spēkā stāšanās brīža. Šāds pārejas periods sakrīt ar studiju virziena akreditācijas termiņu (*sk. Ministru kabineta 2018. gada 11. decembra noteikumu Nr. 793 “Studiju virzienu atvēršanas un akreditācijas noteikumi” 29.1. apakšpunktu*). Tādējādi likumdevējs ar 2021. gada 8. aprīļa grozījumiem ir nodrošinājis to, ka privātās augstskolas var pabeigt jau akreditēto studiju programmu īstenošanu un akreditēto studiju programmu darbība netiek pārtraukta. Arī Pieteikuma iesniedzējs piekrīt, ka pārejas periodam vajadzētu sakrist ar akreditācijas termiņu (*sk. 2023. gada 3. janvāra tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 61. lp.*). Lai gan Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts tā spēkā esošajā redakcijā izskatāmajā lietā nav apstrīdēts, Satversmes tiesa nevar vērtēt Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta satversmību atrauti no tiesiskās realitātes un tai jānodrošina efektīva Satversmē ietvertu tiesību aizsardzība. Līdz ar to Satversmes tiesa nevar neņemt vērā likumdevēja izdarītos grozījumus, kas nodrošina saprātīgu pārejas periodu.

Attiecībā uz liegumu uzņemt jaunus studējošos no 2019. gada 1. janvāra Satversmes tiesa vērš uzmanību uz interesēm, kuru nodrošināšanas labad

likumdevējs grozīja tiesisko regulējumu. Likumdevēja mērķis bija attiecināt uz privātajām augstskolām tādus pašus noteikumus par studiju programmas īstenošanas valodu, kādi jau iepriekš tika piemēroti valsts augstskolām. Ja likumdevējs pieļautu, ka pēc Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta spēkā stāšanās turpinās jaunu studējošo uzņemšana tādās studiju programmās, kas neatbilst Augstskolu likuma 56. panta trešās daļas prasībām, tad būtu jāpagarina arī termiņš, kurā augstskolas ir tiesīgas īstenot šādas programmas. Tas būtu nepieciešams, lai nodrošinātu to, ka attiecīgo studiju programmu īstenošana netiek pārtraukta, pirms studējošajiem bijusi iespēja tās pabeigt un saņemt valsts atzītu diplomu. Tādējādi nepārtraukti turpinātos jauno studējošo plūsma un līdz ar to arī nepieciešamība pagarināt pārejas periodu, kurā pieļaujama studiju programmas īstenošana. Tas savukārt novestu pie tā, ka likumdevējs nevarētu īstenot pāreju uz jauno studiju programmas īstenošanas valodas regulējumu. Savukārt tad, ja privātās augstskolas varētu turpināt studējošo uzņemšanu tik ilgi, kamēr attiecīgās studiju programmas vēl drīkst īstenot, lai gan būtu skaidrs, ka to īstenošana vairs netiks pieļauta un studējošie nepaspēs tās pabeigt, tiktu skartas studējošo tiesības. Turklāt, kā jau tika norādīts šā sprieduma 35.1. punktā, privātās augstskolas studiju programmas pārsvarā jau arī īstenoja vairākās valodās, piemēram, latviešu, angļu un krievu valodā, tātad studējošo uzņemšanu varēja turpināt esošajās studiju programmās valodā, kas atbilst Augstskolu likuma 56. panta trešajai daļai.

Tādējādi Augstskolu likuma pārejas noteikumu 49. punkts nodrošināja tiesiskās palāvēības aizsardzības principam atbilstošu pāreju uz jauno tiesisko regulējumu.

35.3. Ievērojot minēto, Satversmes tiesa secina, ka sabiedrības ieguvums no Augstskolu likuma 56. panta trešajā daļā un pārejas noteikumu 49. punktā ietvertā pamattiesību ierobežojuma ir lielāks nekā nelabvēlīgās sekas, kas privātajām augstskolām rodas tādēļ, ka ir ierobežotas to pamattiesības, proti, tiesības veikt komercdarbību. Tāpat likumdevējs ir līdzsvarojis sabiedrības intereses un privāto augstskolu tiesisko palāvēību.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, ciktāl šīs normas attiecās uz studiju programmu īstenošanu privātajās augstskolās svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, atbilst Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem.

36. Tā kā Satversmes tiesa atzina Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu, ciktāl šīs normas attiecās uz studiju programmu īstenošanu privātajās augstskolās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, par neatbilstošu Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajiem trim teikumiem, tai nepieciešams lemt par brīdi, ar kuru minētās normas zaudē spēku.

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Likumdevējs Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajā daļā Satversmes tiesai ir piešķīris plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda apstrīdētā norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lai atzītu apstrīdēto normu par spēkā neesošu nevis no sprieduma publicēšanas dienas, bet no cita brīža, Satversmes tiesai savs viedoklis ir jāpamato (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. 2014-09-01 21. punktu un 2022. gada 27. oktobra sprieduma lietā Nr. 2021-31-0103 43. punktu*).

Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts jau ir zaudējuši spēku. Tomēr Pieteikuma iesniedzējs ir lūdzis atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu par spēkā neesošiem no to pieņemšanas dienas.

Lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētās normas zaudē spēku, Satversmes tiesa katrā konkrētajā lietā līdzsvaro tiesiskās drošības principu, no vienas puses, un atsevišķu personu pamattiesības, no otras puses. Līdz ar to Satversmes tiesai ir jāapsver, vai izskatāmajā lietā pastāv tādi apstākļi, kuru dēļ Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts atzīstami par spēkā neesošiem no kāda brīža pagātnē.

Pieteikuma iesniedzējs ir vērsies Satversmes tiesā ar pieteikumu privāto augstskolu pamattiesību aizsardzībai. Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts bija spēkā noteiktu laika posmu, kurā varēja radīt nelabvēlīgas tiesiskās sekas tiesību subjektiem, kuriem šīs normas tika piemērotas. Proti, Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts varēja radīt zaudējumus privātajām augstskolām, kuras pēc 2019. gada 1. janvāra vairs nevarēja uzņemt studējošos studiju programmās, kas tika īstenotas Eiropas Savienības oficiālajās valodās un neatbilda nevienam no Augstskolu 56. panta trešajā daļā noteiktajiem izņēmumiem no pienākuma īstenot studiju programmas valsts valodā.

Līdz ar to Augstskolu likuma 56. panta trešā daļa un pārejas noteikumu 49. punkts, ciktāl šīs normas attiecās uz studiju programmu īstenošanu privātajās augstskolās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, atzīstami par spēkā neesošiem no to pieņemšanas brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu un 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Izbeigt tiesvedību lietā daļā par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam.

2. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim), ciktāl šīs normas attiecās uz studiju programmu īstenošanu privātajās augstskolās Eiropas Savienības oficiālajās valodās, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam un spēkā neesošu no pieņemšanas brīža.

3. Atzīt Augstskolu likuma 56. panta trešo daļu un pārejas noteikumu 49. punktu (redakcijā, kas bija spēkā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2021. gada 30. aprīlim), ciktāl šīs normas attiecās uz studiju programmu īstenošanu privātajās augstskolās svešvalodās, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 105. panta pirmajam, otrajam un trešajam teikumam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums pasludināts Rīgā 2023. gada 9. februārī.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Aldis Laviņš